

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

КРУТЬКО Маргарита Анатоліївна

УДК 338.436:631.145

**УПРАВЛІННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В АГРАРНОМУ
СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному аграрному університеті імені В.В. Докучаєва Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України
УЛЬЯНЧЕНКО Олександр Вікторович,
Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва, ректор.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
ДВІГУН Алла Олександрівна,
Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, головний консультант Центру регіональних досліджень;

доктор економічних наук, професор
КУКСА Ігор Миколайович,
Луганський національний аграрний університет (м. Старобільськ), професор кафедри обліку, фінансів та інформаційних технологій;

доктор економічних наук, доцент
САМОЙЛИК Юлія Василівна,
Полтавська державна аграрна академія, професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин.

Захист відбудеться «26» січня 2021 р. о 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.142.03 у Міжрегіональній Академії управління персоналом за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, корп. 24, ауд. 20.

Із дисертацією можна ознайомитись у Міжнародному бібліотечно-інформаційному центрі ім. Ярослава Мудрого Міжрегіональної Академії управління персоналом за адресою: 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2.

Автореферат розіслано «24» грудня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
к.е.н.

О. В. Цімошинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наукові здобутки сучасності і потенціал їх примноження не мають чіткого окреслення своїх меж та можливостей, які вони здатні запропонувати світовому суспільству в ХХІ ст. Новаторські трансформаційні та глобалізаційні процеси виступають яскравим прикладом динамічності сучасного соціально-економічного простору. Світові тенденції та секторальність бізнес-середовища диктують свої умови для формування ефективної глобальної економіки. Наукові постулати, які утворюють базис для нарощення процесів розвитку ефективного простору підприємницької діяльності мають важливе значення в трактуванні та виокремленні основоположних чинників, що дають змогу групувати їх в дієві системи з урахуванням інтеграційних засад.

Новаторські підходи до розв'язання економічних проблем, в сучасному суспільстві, мають супроводжуватися безперервним науковим пошуком оптимальних варіацій співставлення факторів, що формують той чи інший процес і забезпечують ріст економічних показників діяльності. Розробка дієвих алгоритмів стимулюватиме посилення партнерських та інших зав'язків в агробізнесі. Активізація розвитку та становлення нових форм прояву господарюючих суб'єктів в аграрному секторі вимагають пошуку теоретичних, концептуальних і методологічних положень наукового поштовху співпраці нового типу. Активізація розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі посилює узгодженість економічних інтересів безпосередніх учасників агропромислової інтеграції, росту динаміки показників ефективності й результативності їх господарювання. Проведені дослідження підсилюють значення впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, які є важливими для формування суджень і рішень при виборі форми прояву агропромислової інтеграції.

Окреслення актуальності та формування науково-практичного підґрунтя посилюють значення інтеграції в аграрному секторі економіки, що й дало поштовх до наукового пізнання обраної теми через призму основоположних засад, які визначають зміст дослідження.

Особливості розвитку інтеграційних процесів відображено в працях відомих західних економістів: М. Бредлі, П. Куломба, Р. Коуза, О. Вільямсона та ін. Значний внесок у вивчення цього питання зробили видатні українські вчені: В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, М.В. Босовська, В.І. Бойко, О.М. Варченко, П.І. Гайдуцький, О.А. Гуторов, А.С. Даниленко, А.О. Двігун, В.В. Дубицький, В.В. Зіновчук, В.В. Камінська, С.М. Кваша, І.М. Кукса, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, Ю.О. Нестерчук, П.Т. Саблук, Ю.В. Самойлик, Н.С. Скопенко, О.В. Ульяновченко та ін. Отримані ними результати дослідження – це вагомий вклад у розвиток теорії і практики інтеграційної аграрної економіки. Накопичений теоретичний і методичний матеріал у сфері розвитку інтеграційних процесів може слугувати базою для проведення подальших досліджень у цьому напрямі. Проте, виникає необхідність виокремлення та узагальнення базових положень в теоретико-методологічному забезпеченні генезису наявних досліджень в частині інтеграційних процесів аграрного сектору. Одним із

основних завдань проведення дослідження є вивчення умов та механізмів втілення інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві для соціально-економічного стану галузі. Зазначене обумовлює актуальність дослідження, встановлення його мети, завдань та предметно-об'єктної бази.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематики наукових досліджень Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва за темою: «Науково-методологічне забезпечення підприємницької, маркетингової, логістичної діяльності агропродуктового комплексу та розвитку земельних відносин на інноваційно-інвестиційних засадах (державний реєстраційний номер 0116U000001), у межах якої автором теоретично обґрунтовано сучасні підходи до інноваційного забезпечення розвитку аграрного сектору за рахунок налагодження дієвого механізму агропромислової інтеграції. Також дослідження проведені відповідно до тематики наукових досліджень кафедри обліку та аудиту Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка за темою: «Формування напрямів та механізмів підвищення ефективності агропромислового виробництва в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0116U007411, 2016-2021 рр.), в рамках теми обґрунтовано обліково-законодавче забезпечення управління інтеграційними процесами в аграрній сфері.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є наукове обґрунтування теоретичних, методичних та прикладних положень щодо управління інтеграційними процесами в аграрному секторі економіки України.

Для досягнення зазначеної мети в роботі поставлено та вирішено такі завдання:

- узагальнити теоретико-методичні засади та генезис понятійно-категоріального апарату інтеграційних процесів в аграрному секторі;
- визначити тенденції, принципи та особливості розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері;
- дослідити світовий досвід розвитку інтеграційних процесів та можливості його запровадження в аграрному секторі України;
- провести компаративний аналіз теорій управління інтеграційними процесами в аграрному секторі;
- розробити базові положення концепції управління інтеграційними процесами в аграрному секторі;
- дослідити сучасний стан та провести структурний аналіз розвитку ринку аграрної продукції;
- провести діагностику конкурентоспроможності агропромислової галузі в контексті розвитку інтеграційної взаємодії;
- визначити методичні засади економічного оцінювання інтеграційних процесів в аграрному секторі;
- сформулювати механізм управління інтеграційними процесами в аграрному секторі;
- розробити підхід до обґрунтування критерію доцільності інтегрування суб'єктів агробізнесу;

- провести оцінку результативності інтегрування та здійснити сценарне прогнозування узагальнюючих показників та індикатору функціонування суб'єктів аграрного бізнесу;

- обґрунтувати вибір стратегії управління інтеграційними процесами в аграрному секторі.

Об'єктом дослідження є процеси управління інтеграційними процесами в аграрному секторі економіки України.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів формування механізмів управління інтеграційними процесами в аграрному секторі економіки України.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною базою дисертаційного дослідження виступив діалектичний метод пізнання основних положення сучасного стану економічної науки та генезис підходів до управління інтеграційними процесами в аграрному секторі з точки зору тлумачення ключових понять; встановлення інституційних основ; обґрунтування напрямів удосконалення механізмів управління інтеграційними процесами в аграрному секторі; встановлення впливовості важелів на рівні державного регулювання, які націлені на підвищення соціально-економічного рівня аграрного сектору.

Для досягнення мети дисертаційного дослідження було застосовано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: *аналіз, синтез, наукова абстракція* – уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження; *порівняння і статистичний аналіз, узагальнення та групування* – встановлення методологічної бази системи управління інтеграційними процесами в аграрному секторі та дослідження чинників впливу на ці процеси; *монографічний* – векторне дослідження розвитку та передового досвіду особливостей формування інтеграційних процесів через генезис та форми ідентифікації; *системно-структурний аналіз* – встановлення принципів формування і функціонування інтегрованих об'єднань; *формалізації* – обґрунтування методичних засад оцінювання розмірів інтегрованих суб'єктів; *табличний, графічний* – схематичне зображення деяких теоретичних положень, фіксація структурних змін, тенденцій, принципів інтеграційних процесів; *SWOT-аналіз* – встановлення тенденцій щодо динамічний структурних змін та їх вплив на систему інтеграційних перетворень; *кластерний аналіз* – для групування аграрних підприємств за рівнем реалізації продукції та обґрунтування рекомендацій щодо формування інтеграційних зв'язків; *індексний метод аналізу* – для глибокого проникнення в економічну сутність інтеграційних процесів і всебічного врахування причинно-наслідкових залежностей між ними.

Інформаційною базою дослідження виступили законодавчі та нормативно-правові акти України, дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, дані річної статистичної і бухгалтерської звітності аграрних підприємств України та Харківської області, інформаційні та аналітичні матеріали міжнародних економічних та фінансових організацій, наукові видання з питань вирішення соціально-економічних проблем управління аграрними підприємствами, теорії та практики розвитку інтеграції в аграрному секторі, публікації у періодичних виданнях та Internet, особисті

дослідження економічної діяльності аграрних підприємств та ринків сільськогосподарської продукції України та Харківської області.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в поглибленні та обґрунтуванні теоретичних, методологічних, розробці науково-прикладних рекомендацій з управління інтеграційними процесами в аграрному секторі економіки України, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано набір базових тенденцій, принципів та особливостей, які впливають на формування цілісної системи інтеграційної взаємодії в аграрному секторі, які базуються на структурно логічній комплементації та алгоритму їх реалізації і полягають в застосуванні системного підходу до формування основного набору інструментів реалізації механізму інтеграційної взаємодії на всіх рівнях господарювання та управління (підприємництво, державне регулювання) з врахуванням соціально-економічного розвитку аграрного сектору економіки (умов та форм забезпечення стабільності соціального простору країни);

- розроблено інструментарій діагностики та управління конкурентоспроможністю аграрного сектору в контексті розвитку інтеграційної взаємодії в частині теоретико-методологічного забезпечення доцільності застосування такої діагностики та генерації механізмів реалізації конкурентного потенціалу інтегрованої одиниці в рамках налагодження економічних взаємодій та становлення в ринковому середовищі, що базуються на наборі економічних методів, інструментів і механізмів необхідних для встановлення кількісних і якісних показників діяльності, реалізації, систематизації витрат, що спонукатиме до залучення механізмів планування, оптимізації, та сценарного підходу забезпечення стабільного розвитку;

- сформовано механізм управління інтеграційними процесами в аграрному секторі за двома взаємопов'язаними блоками методично-діагностичний (включає методико-регламентуючий, оціночно-діагностичний та структурно-функціональний елементи) та контрольно-прогностичний (стратегічно-прогностичний, моніторингово-контролюючий елементи), у якому об'єктом управління є взаємодія учасників інтеграції, процес узгодженого досягнення загальних цілей інтегрування, вибір форми інтеграції та критерію доцільності інтегрування, а також встановлення кола зацікавлених сторін як учасників інтеграційних процесів;

удосконалено:

- методичний підхід до економічного оцінювання інтеграційних процесів в аграрному секторі, який, на відміну від існуючих, виступає варіантом альтернативності в науковому обґрунтуванні соціально-економічної доцільності запровадження таких процесів або приєднання нових учасників різного варіаційного складу та господарської групи для отримання економічних вигод та поліпшення умов функціонування;

- методичний підхід до формування концепції управління інтеграційними процесами в аграрному секторі, який, на відміну від існуючих впливає на налагодження ефективного механізму управління інтеграційними процесами в аграрному секторі завдяки правильному поєднанню законодавчої теоретичної і

практичної баз для підвищення рівня розвитку аграрного сектору та посилення зв'язків між інтегрованими суб'єктами господарювання;

- підхід до ідентифікації основних форм великомасштабного процесу системної взаємодії, що, на відміну від існуючих, базуються на основі формування кластерних систем та економічного партнерства в аграрному секторі економіки, через механізм їх реалізації та взаємодії на всіх рівнях організаційно-правового прояву в економічному просторі;

- підхід до формування механізму управління інтеграційними процесами, який, на відміну від існуючих, реалізуються через налагодження необхідних для їх функціонування алгоритмів, що враховують: ризикованість і дохідність від запровадження, позитивність досвіду, результативність впливу як внутрішнього, так і зовнішнього економічного середовища, неузгодженість низки нормативно-правових актів, що регламентують діяльність, вплив законодавчого забезпечення, організацію обліково-фінансових процесів, відповідно до норм правового поля;

набуло подальшого розвитку:

- економічний зміст тлумачення природи інтеграції аграрного сектору, відповідно до сучасних багатоаспектних умов існування, який, на відміну від існуючих, становить собою дієвий і потужний механізм, що націлює всі свої спектри на концентрацію зусиль, ресурсів, засобів та максимізацію ефектів від них для тих господарюючих одиниць, які вступають в інтеграційну взаємодію та дозволяє здійснити типологію змісту основних завдань реалізації агропромислової інтеграції, яка, на відміну від існуючої, дає змогу систематизації та глибокого обґрунтування за рахунок залучення результатів компаративного аналізу теорій управління інтеграційними процесами в аграрному секторі;

- ідентифікація сучасних точкових елементів запозичення міжнародного досвіду розвитку інтеграційних процесів та налагодження механізмів реалізації таких заходів в частині імплементації управлінських адаптивних рішень через призму сучасних економічних процесів в аграрному секторі економіки, які системно базуються на принципах економічної взаємодії господарюючих суб'єктів в частині скорочення ризиків та мінімізації витрат, що забезпечується шляхом: узгодженості набору інструментів реалізації та послідовність дій (відповідно правил та норм); нарощення обсягів існуючих економічних зв'язків та пошук нових; масштабування в рамках розмірів господарської одиниці (нарощення); отримання ефекту синергії;

- базові положення концепції управління інтеграційними процесами, які покликані вирішити проблемні питання, що виникають у процесі функціонування та перетворення інтеграційної одиниці у частині нормативно-правового регулювання та забезпечення їх стабільного розвитку за рахунок налагодження ефективного механізму з урахуванням науково-практичних рекомендацій до поєднання законодавчої, теоретико-методологічної, прикладної основи та синтезу ефективних рішень;

- підходи до використання інструментів управління інтеграційними процесами в аграрному секторі для систематизації економічних тенденцій та ідентифікації основних напрямів інтеграційної трансформації внутрігосподарських відносин за рахунок організаційно-економічної

систематизації (залучення потенціалу інвесторів, незалежних економічних адапторів (логістична, цінова та ринкова взаємодія) та територіально-інформаційної структуризації (вхід до глобальних логістичних мереж; застосування системи агентської співпраці; інформаційно-аналітичному супроводі; фінансових, страхових та сервісних послуг; створення центрів господарської та ринкової відповідальності (мікро- та макрорівень) для отримання економічного ефекту;

- підхід до обґрунтування критерію доцільності інтегрування суб'єктів агробізнесу, на підставі якого обирається стратегія управління інтеграційними процесами в аграрному секторі за рахунок комбінування елементів: ресурсного (оцінювання ресурсів, необхідних для інтегрування); результативного (встановлення, наскільки результативними є інтеграційні процеси), цільового (визначення цільових показників, що відображають досягнення цілей інтеграції).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення та методичні рекомендації, які запропоновані в дисертаційному дослідженні, спонукають. Положення новизни, висновки та окремі результати дослідження представляють практичний інтерес та можуть бути рекомендовані до впровадження і впроваджені у практику управління діяльністю аграрних підприємств та органів управління агропромисловим розвитком. Зокрема, запропоновані шляхи активізації інтеграційної взаємодії мають, у першу чергу, соціально-економічне значення та знайшли своє відображення у стратегічних планах, програмах та завданнях з розвитку аграрного сектору Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (довідка № 2832-06/39101-09 від 24.06.2020 р.). Рекомендації, які представлені в дисертаційній роботі прийняті до впровадження та використовуються Департаментом агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 08-29/02/1614 від 04.09.2019 р.), Харківської районної державної адміністрації (довідка № 08-07-658 від 27.11.2019 р.), Сільськогосподарський кооператив імені В.П. Чкалова Сахновщинського району Харківської області (довідка № 68 від 12.09.2019 р.).

Теоретико-методологічні та методичні узагальнення з проблеми управління інтеграційними процесами в аграрному секторі економіки України в частині тлумачення сутності інтеграційних процесів та агропромислової інтеграції, їх значення й ефект від практичного застосування в процесі господарської діяльності за рахунок всебічної взаємодії сільськогосподарських товаровиробників, знайшли своє відображення в концептуальних засадах політики формування інноваційних стимулів. Результати дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва, при викладанні дисципліни «Стратегія підприємств» та «Управління проектами» (довідка № 01-24/1269 від 11.09.2019 р.).

Результати дисертаційного дослідження теоретико-методологічні засади становлення та розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі використовуються у навчальному процесі Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка під час викладання

дисциплін: «Фінансовий менеджмент», «Інвестування» (довідка № 12-305 від 28.11.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є закінченим науковим дослідженням. Основні наукові положення, висновки і рекомендації, розробки, результати, які виносяться до захисту, отримані автором самостійно. Ті наукові праці, що опубліковані в співавторстві знайшли своє відображення в тому обсязі, з тими ідеями, положеннями і розробками, що належить здобувачеві, про що зазначено в бібліографічному описі таких праць. Робота не містить матеріалів кандидатської дисертації.

Апробація результатів дисертації. Результати наукового дослідження обговорювалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, форумах, семінарах, круглих столах а саме: «Актуальні проблеми сучасної науки» (Полтава, 2015), «Проблеми економіки, менеджменту та сільської кооперації» (Дубляни, 12–13 травня 2015), «Антропологічні аспекти управління сучасним підприємством» (Полтава, 30 жовтня 2015), «Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи» (Харків, 7–8 квітня 2016), «Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки», (Дніпро, 12–13 квітня 2016), «Фінансово-економічне та обліково-аналітичне забезпечення підприємницької діяльності» (Черкаси, 20–21 квітня 2016), «Проблеми розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації» (Харків, 10 березня 2016), «Актуальні проблеми розвитку сучасної науки» (Полтава, 19 травня 2016), «Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки» (Житомир, 24–25 листопада 2016), «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів» (Харків, 22 грудня 2016), «Актуальні проблеми розвитку сучасної науки» (Полтава, 18 травня 2017), «Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком» (Харків, 05 березня 2018), «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку економіки» (Львів, 14–15 березня 2018), «Зайнятість на селі: можливості та перспективи на Харківщині» (Харків, 23 березня 2018), «Актуальні проблеми розвитку сучасної науки» (Полтава, 10 травня 2018), «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах» (Тернопіль, 5 квітня 2019), «Управління розвитком соціально-економічних систем» (Харків, 11–12 квітня 2019), «Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки» (Дніпро, 11–12 квітня 2019), «Теоретичні та прикладні аспекти інноваційного розвитку економіки та управління» (Київ, 13 квітня 2019), «Сучасні тенденції розвитку світової економіки: нові виклики та проблеми» (Одеса, 19 квітня 2019), «Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностичні сценарії та перспективи розвитку» (Херсон, 25–26 квітня 2019), «Актуальні проблеми розвитку сучасної науки» (Полтава, 21 травня 2019), «International Conference on Communication, Management and Information Technology (Vienna, Austria, March 26–28, 2019), «Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітні аспекти» (Дніпро, 28–29 березня 2019).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 57 наукових працях (49 одноосібних), серед них: 1 одноосібна монографія, 2 колективні монографії, 22 статті у виданнях, що входять до переліку МОН для відображення результатів дисертаційних досліджень (у т. ч. 8 у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), 8 – у зарубіжних виданнях та включених до міжнародних наукометричних баз (у т. ч. 4 у виданнях, що включено до наукометричної бази даних: Scopus), 24 – у матеріалах конференцій та інших виданнях. Загальний обсяг наукових праць становить 39,1 друк. арк.

Структура і обсяг дисертації. Загальний обсяг роботи становить 433 сторінок, з яких основного тексту – 363 сторінках. Робота містить 50 таблиць, 35 рисунків, 7 додатків на 21 сторінці. Список використаних джерел налічує 306 найменувань і розміщується на 31 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «Теоретичні положення розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки» проведено генезис понятійно-категоріального апарату стану досліджень інтеграційних процесів в аграрному секторі. Ідентифіковано та визначено основоположні принципи та найбільш впливові тенденції, досліджено особливості розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері. Проведено дослідження світового досвіду розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі.

Критичний підхід до вивчення понятійно-категоріального апарату та значення терміну інтеграція свідчить про те, що не існує єдиного розуміння і трактування сутності цього процесу як багатогранної категорії, що диктується складною структурою дослідного предмету і потребує глибокого аналізу та теоретико-методологічного дослідження і обґрунтування. Запропоновано мультидисциплінарний підхід до трактування сутності інтеграції. Такий підхід дає змогу наглядно показати концептуальні основи, які закладалися в сутність інтеграції протягом довготривалого періоду вивчення та дослідження категорії.

Еволюція понятійної парадигми явища інтеграції являє собою систему, яка характеризується послідовністю переходів та встановлення цілей, мотивів і механізмів їх досягнення, які несуть в собі властивості та особливості кожного етапу, рівня, виду та форми інтеграції. Властивості інтеграції мають своє відлуння в багатьох сегментах суспільного життя.

У процесі дослідження було визначено основні теоретико-методологічні положення щодо налагодження дієвих механізмів розвитку агропромислової інтеграції в аграрному секторі економіки України. Установлено, що інтеграція здатна: вивести господарюючий суб'єкт на новий рівень розвитку; забезпечити максимізацію використання внутрішніх потенціалів та ресурсів; підвищити рівень конкурентоспроможності й ефективності; сприяти нарощенню обсягів виробництва та реалізації; прискорення процесів відтворення та посилення економічних взаємозв'язків усередині агропромислового комплексу взагалі

У результаті проведеного дослідження розкрито основні теоретичні засади та методологічні підходи до трактування сутності інтеграції через призму мультидисциплінарного дослідження природи інтеграції, встановлення предметного базису економічного змісту інтеграції, врахування міжнародних економічних зв'язків, інтеграційних економічних процесів та інтеграції господарюючих суб'єктів. Результати дослідження показали, що сутність інтеграції розкривається через ідентифікацію сфери її застосування.

Встановлено, що одним з результатів ринкових перетворень у сільському господарстві є поширення процесів міжгалузевої інтеграції та формування трансрегіональних корпоративних виробничих структур, що займають домінуючі позиції в конкурентному середовищі ринків аграрної продукції. У цьому контексті інтеграція міжгосподарських зв'язків виступає, з одного боку, ключовим фактором спонукання розвитку агропромислового виробництва, а з другого – інструментом створення потужних виробничо-комерційних структур, які здатні генерувати й успішно реалізовувати конкурентні переваги. Активізація процесів інтеграції, основаної на консолідації, специфікації активів, централізації управлінських функцій, сприятиме трансформації організаційно-економічної взаємодії господарюючих суб'єктів агропромислового комплексу, стабільного росту міжгалузевого обороту ресурсів і капіталу за рахунок переведення ринкових важелів створення доданої вартості в регульований простір.

Доведено, що ефективне функціонування і стійкість інтегрованих структур агропромислового комплексу має перш за все стратегічне значення, сприяючи забезпеченню продовольчої безпеки країни. При цьому інтегровані структури мають забезпечити конкурентоспроможність підприємств АПК, а також стабільне поліпшення умов виробництва.

В дослідженні доведено, що побудова організаційно-економічного механізму розвитку інтеграційних процесів має ґрунтуватися на наукових засадах і принципах інтеграції господарюючих суб'єктів АПК. Її сутність і економічний зміст, особливості й типологія становлення і розвитку в подальшому формують інтеграційний суб'єкт як конкурентоспроможну одиницю ринку.

У контексті розміщення суб'єктів агропродовольчої сфери об'єктивною є необхідність урахування регіональних чинників при створенні інтегрованих структур, які, у свою чергу, характеризуються ознаками системності. Інтегративний розвиток регіональної системи підприємств агропромислового виробництва відрізняється від традиційних спрямованістю на взаємодію переробних підприємств із сільськогосподарськими організаціями, інноваційними структурами, установами освіти й науки шляхом створення територіальних кластерів, що дозволяє інтенсифікувати розвиток багатогалузевого комплексу на основі акумулювання нових ідей, економічних ресурсів і соціального потенціалу.

Інтеграція господарюючих суб'єктів агропродовольчої сфери є економічною категорією, що виражає сукупність організаційно-економічних відносин, які виникають між господарюючими суб'єктами агропродовольчої сфери із приводу встановлення повторюваних стійких взаємодій у процесах організації виробництва, праці й управління, обміну результатами виробництва з метою гармонізації економічних інтересів і досягнення синергетичного ефекту.

Обґрунтовано принципи інтеграції господарюючих суб'єктів агропродовольчої сфери – універсальність і поліморфічність, нерозривний зв'язок процесу й результату, діалектична взаємозумовленість інтеграції й диференціації, органічна єдність цілого і його частин. Визначено й охарактеризовано такі функції інтеграції господарюючих суб'єктів агропродовольчої сфери: погоджувальна, організаційна, стимулююча, вирішення протиріч, відтворювальна.

Інтеграція економічна поєднує у собі економічні явища та процеси, що полягають у взаємодії, зближенні, узгодженні діяльності різних підприємницьких структур, направлених на підвищення економічної ефективності їх господарювання. Основною проблемою у формуванні та функціонуванні інтеграційних структур, на цьому етапі розвитку є відсутність відповідної нормативно-правової бази та законодавчого визначення їх організаційно-правових форм, що ускладнює здійснення процесів управління на різних інтеграційних рівнях та спричиняє певні труднощі у виконанні фінансово-розрахункових операцій.

Зарубіжна практика говорить про популярність концентрації та укрупнення всебічного потенціалу господарюючого суб'єкта, у той час коли в Україні ще ментально закріплені негативні настрої щодо поглиблення інтеграційних процесів, які несуть у собі характер недовіри, заперечення всього нового та можливості застосування сил і потужностей потенційного конкурента чи партнера для розвитку свого підприємства.

Запропоновано узагальнення основних груп завдань, які здатна реалізувати агропромислова інтеграція. Концентрація базових положень при групуванні завдань реалізації агропромислової інтеграції має формуватися на загальних принципах системи господарювання та посилення міжгалузевих зв'язків, спираючись на стратегічні цілі ведення агробізнесу в Україні та розвитку АПК.

При виконанні аналізу та проведення дослідження чинників агропромислової інтеграції встановлено можливість поділу їх на чотири категорії. До першої варто віднести нормативно-правові чинники – напрями впливу держави на систему забезпечення нормального функціонування агропромислової інтеграції в нашій країні, які формуються на загальних засадах державного регулювання нормального функціонування всіх галузей національної економіки з елементами базових підсистем функціонування.

Друга категорія – соціально-економічні чинники, які диктують у кінцевому результаті умови функціонування учасникам соціуму. Третя категорія – організаційні чинники, які здатні забезпечити оптимально високий рівень організації господарських, управлінських, фінансових та інших процесів в системі агропромислової інтеграції всіх її учасників. Четверта – категорія чинників державного значення, яка забезпечує розвиток науки, техніки, інновацій та управління.

Встановлено, що для успішної втілення основоположних цілей агропромислової інтеграції їх варто систематизувати в єдиний механізм реалізації інтеграційних процесів в аграрному секторі (рис.1). Встановлено, що система забезпечення розвитку інтеграційних процесів базується на встановленні соціально-економічних положень їх розвитку, ідентифікації основних

закономірностей такого розвитку та виокремленні їх у групи чинників. Розроблена в результаті досліджень теоретико-методологічна база враховує найбільш вигідні економічні перспективи для подальшого розвитку і стабілізації аграрного сектора економіки в частині нормального поділу праці, економічної рівноваги, економічної та продовольчої безпеки.

Цілі:	економічний ефект, стабільність, конкурентоспроможність
	концентрація капіталу
	максимізація результативності виробничих потужностей
Механізми:	планування інтеграційних процесів
	старт інтеграційних процесів
	управління інтеграційними процесами
Результати:	завершений характер агропромислової інтеграції
	інтегроване формування
	досягнення основних цілей агропромислової інтеграції

Рис. 1. Система реалізації інтеграційних процесів в аграрному секторі

Визначення економічної безпеки з точки зору уточнення тенденцій, факторів та чинників розвитку агропромислової інтеграції показує пряму залежність між стабільністю одного явища та запровадження інтеграційних процесів в аграрному секторі. Виокремлена група чинників в зовнішні та внутрішні не нова але деталізована в відповідності сучасним умовам господарювання. Розкриті основні аспекти переваг та недоліків для господарюючих суб'єктів, які мають на меті застосувати в системі управління своїм подальшим розвитком в довготривалій перспективі використати механізми агропромислової інтеграції. Що дасть змогу таким господарствам оцінити можливі переваги, ефекти та ризики, які можуть виникнути в процесів інтеграційних змін.

У другому розділі «**Методологічний базис розвитку інтеграційно-орієнтованих процесів в аграрному секторі**» обґрунтовано, на основі компаративного аналізу теорій управління інтеграційними процесами в аграрному секторі, спектру основних напрямків інструментального супроводу розвитку інтеграційних процесів, методологічних підходів, предметний базис яких обумовлює концепції управління інтеграційними процесами, розроблено базові положення концепції управління інтеграційними процесами в аграрному секторі.

У результаті теоретичного узагальнення поглядів та підходів до управління інтеграційними процесами сформовано основні положення забезпечення системи управління інтеграційними процесами в аграрному секторі. Проведений компаративний аналіз дав змогу порівняти й виокремити базові аспекти механізму управління інтеграційними процесами на основні економічних зв'язків між різними елементами сектора економічної діяльності. Завдяки аналізу стало

можливим виділення основних важелів управління інтеграційними процесами, серед них – міжтериторіальний, економічний, організаційний, техніко-технологічний, логістичний, фінансовий.

Установлено, що чітка взаємодія запропонованих чинників сприятиме налагодженню успішного механізму управління інтеграційними процесами в аграрному секторі, що підвищить ефективність діяльності інтегрованих структур та економіки в цілому. Перспективні дослідження в частині теоретико-методологічного забезпечення управління інтеграційними процесами аграрного сектора дадуть поштовх для виведення аграрного сектора на новий рівень розвитку.

Поділ агроекономічного середовища на зовнішнє та внутрішнє з розмежуванням їх на чинники впливу дозволяє структурувати систему таких зв'язків в цілісний механізм забезпечення розвитку інтеграційних процесів в країні для налагодження економічної стабільності. Такий поділ дозволяє виокремити чинники для того щоб у подальшому при реалізації таких процесів була можливість першочергового врахування саме зазначених факторів для більшої ефективності реалізації інтеграційних процесів в аграрному секторі.

Важливе значення має вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, які формують структуру системного забезпечення розвитку інтеграційних зв'язків при виборі варіантів інтегрованих агропромислових формувань, їх структурну модель, параметри прояву, якість і дієвість внутрісистемних зв'язків та відносин. Набір оптимальних чинників в кінцевому результаті впливають на ефективність реалізації стратегічних цілей створення та функціонування. Одним з основних завдань такої структуризації є підбір оптимальних адаптивних параметрів по певному спектру чинників для розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі. Досягнення цілей структуризації через призму чинників на внутрішньому рівні є вирішення завдань соціально-побутового, виробничого, фінансово-ресурсного, екологічного, організаційного, стратегічного, конкурентного та маркетингового характеру. На зовнішньому – відстоювання інтересів державного, ринкового, інституціонального, господарського та соціально-економічного характеру. Логіко-структурна схема системного забезпечення розвитку інтеграційних зв'язків запропонована на рис. 2.

Забезпечення інтеграції як економічного явища базується на трьох найважливіших складових та являє собою певну структурну матрицю в системі, де першочергову роль відіграють учасники макро- і мікрорівня, метод інтеграції або конкретизація векторів її розвитку і встановлення форми реалізації горизонтальної, вертикальної чи змішаної інтеграції. Детально може характеризувати систему матричного забезпечення інтеграції – трактування цілей та виокремлення найголовнішої з них.

Аналіз сутності економічного феномену інтеграції дозволяє побудувати матрицю взаємозв'язку учасників інтеграції, охарактеризувати основну типологію її прояву – горизонтального, вертикального та змішаного, а також сформулювати основоположну мету такого явища (рис. 3). На основі узагальнень теоретичних напрацювань різних дослідників варто структурувати в єдину систему основні ознаки теорії управління інтеграційними процесами (рис. 4).

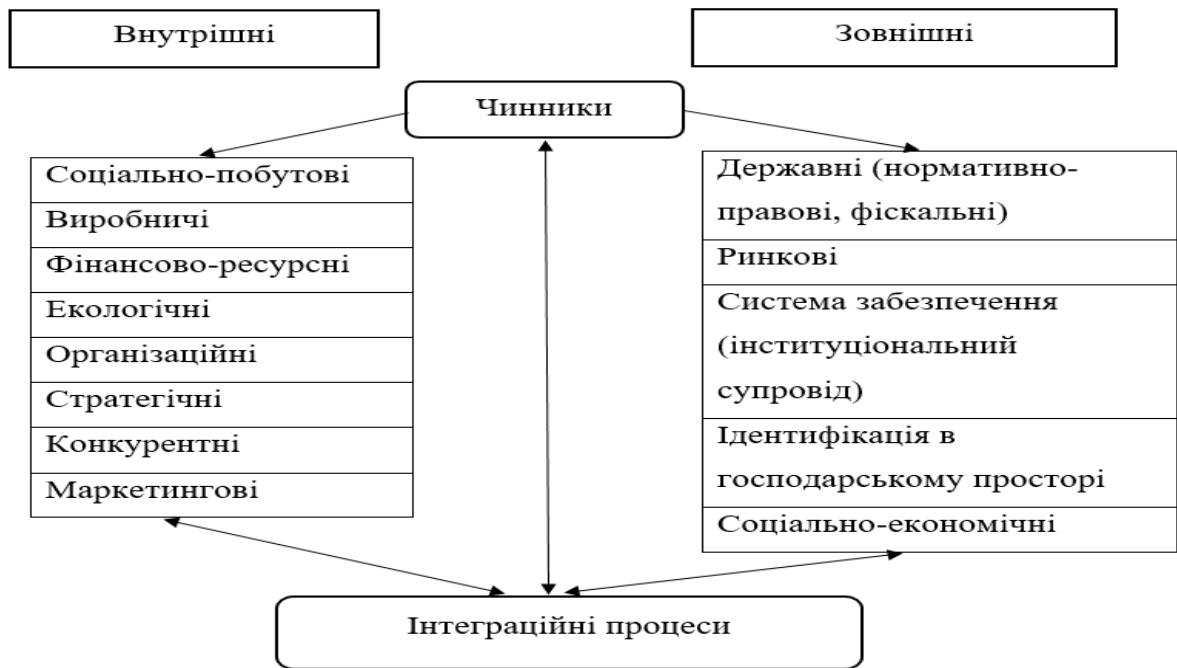

Рис. 2. Структура системного забезпечення розвитку інтеграційних зв'язків

Запропоновано два типи моделей управління інтеграційними процесами, які відрізняються одна від іншої приналежністю до способів прояву управлінської функції таких процесів.

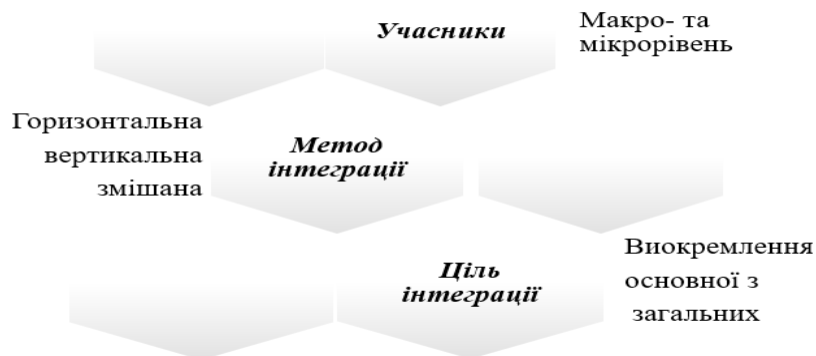

Рис. 3. Матриця забезпечення інтеграції

Концептуальний підхід, який наведено в роботі, дає повноцінне сприйняття можливого ефекту і перспектив розвитку агропромислової інтеграції. Основна мета концепції, яку закладено в базових положеннях – виведення на гідний рівень розвитку економічних процесів в аграрному секторі та посилення позицій інтегрованих суб'єктів господарювання.

Концепція має вирішити проблемні питання, які виникають у процесі господарської діяльності таких суб'єктів у частині нормативно-правового регулювання та забезпечення їх стабільного розвитку.

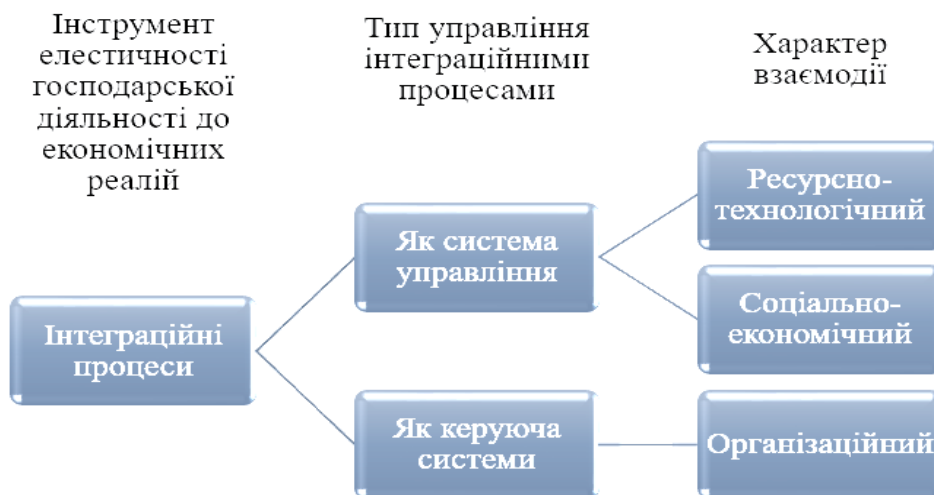

Рис. 4. Базові ознаки теорій управління інтеграційними процесами

Установлено, що налагодження ефективного механізму управління інтеграційними процесами в аграрному секторі можливе завдяки правильному поєднанню законодавчої теоретичної і практичної баз.

У *третьому розділі «Сучасний стан конкурентоспроможності агропромислової галузі та тенденції розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі»* обґрунтовано доцільність нарощення інтеграційних процесів в сучасних ринкових умовах за рахунок дослідження сучасного стану і структурного аналізу розвитку ринку сільськогосподарської продукції, діагностики конкурентоспроможності агропромислової галузі в контексті розвитку інтеграційної взаємодії, економічного оцінювання інтеграційних процесів в аграрному секторі.

Встановлено, що показники індексів сільськогосподарської продукції за регіонами показують перспективність виробництва в агробізнесі в загальній тенденції до росту такого індикатору ефективності господарювання галузі. Основною формою прояву дієвості будь-якої економічної системи є рівень вхідних грошових потоків від реалізації продукту галузі. Саме від рівня вхідного потоку можуть залежати обсяги самовідновлення потужностей, відтворення господарських процесів та реалізації основного завдання здійснення господарської діяльності – отримання економічних вигод в тому числі і прибутку.

Доведено, що саме перспективні плани можуть давати стимул для розбудови потенціалів національного сільськогосподарського виробництва з найефективнішим його застосуванням та виходом на міжнародні і національні ринки без зайвих втрат і зусиль. Якість сільськогосподарської продукції напряму залежить і від техніко-технологічного супроводу її вирощення, виготовлення та створення. Водночас негативним може стати факт скорочення потреби в праці людини за таких умов, але того вимагає прогрес, а скорочення людино-годин не завжди впливає на вартість і якість продукції та має важливе значення для соціально-економічного простору у віддалених сільських місцевостях де єдиним матеріальним джерелом проживання виступає саме праця на підприємстві. Не стане роботи, з'явиться ризик втрати сільських мешканців за рахунок міграції до

міста, за кордон та будь-які інші негативні наслідки, хоча значною мірою усе це спостерігаємо вже зараз.

У роботі запропоновано науковий підхід до визначення місця і ролі підвищення рівня конкурентоспроможності агропромислової галузі в контексті розвитку інтеграційних процесів через налагодження механізму стабільної та ефективної взаємодії. Розглянуто сутність інтеграційних процесів та їх посилення за рахунок виділення їх як сучасного інноваційного механізму забезпечення стабільного розвитку сільського господарства. Агропромислову інтеграцію та інтегровані агропромислові структури розглядаємо як дієвий інструмент для підвищення конкурентоспроможності галузі за рахунок секторального укрупнення виробничих потужностей, об'єднання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів. Агропромислову інтеграцію вважаємо ефективним механізмом вирішення ряду важливих завдань промислового виробництва сільськогосподарської продукції. Але система теоретичних учень має бути підкріплена практичними дослідженнями, що і підтверджує актуальність обраної теми. Важливого значення має конкурентоспроможність агропромислової галузі в контексті розвитку інтеграційних процесів завдяки налагодженню системи стабільної і ефективної взаємодії. Саме на послідовності цілеспрямованих дій і базується система інтеграційних процесів, які можна використати для підвищення конкурентоспроможності будь-яких господарюючих суб'єктів, у т. ч. підприємств аграрної сфери. У західних країнах процес інтеграції прирівнюють до інноваційних методів управління. Адже для посилення конкурентоспроможності необхідне перш за все використання і впровадження в господарську діяльність інновацій та інноваційних розробок, що, у свою чергу забезпечує цілий ряд конкурентних переваг.

Значну увагу також приділено організаційно-правовому забезпеченню діяльності інтегрованих структур в аграрному секторі. Розглянуто позитивний вплив інтеграційних процесів на соціально-економічне середовище та конкурентоспроможність галузі через призму інтегрованих структур на прикладі кооперативів, агрохолдингів, кластерів. Зокрема, кооперація є формою горизонтальної інтеграції та дієвим інструментом вирішення соціально-економічних проблем на селі. Агрохолдингові об'єднання виникають у результаті суттєвого укрупнення виробничих потужностей сільськогосподарських товаровиробників. Важливе місце в дослідженні відведено кластерам, які є результатом вертикальної інтеграційної взаємодії, до них входять не лише товаровиробники, а й органи державного управління, науково-технічні установи та організації. Завдяки нарощенню і стабільності господарських та економічних процесів у сільському господарстві досягається безперервне задоволення соціуму.

Динаміку основних показників ефективності галузей економіки наведено в табл. 1. Протягом 2014–2018 рр. сільськогосподарські підприємства отримували прибуток, незважаючи на від'ємне значення фінансового результату від звичайної діяльності в економіці в цілому. Постійне нарощування та системне зростання галузі є бюджетоутворювальним чинником розвитку і стабільності країни, що може задовольняти потреби національного та глобального масштабів. Такі властивості притаманні для сільськогосподарського виробництва України.

Основні показники ефективності та продуктивності аграрного сектору
за 2014–2018 рр.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	Зміни 2018 до, %	
						2014	2017
ВВП у фактичних цінах, млрд грн	1586,9	1988,5	2385,4	2983,8	3558,7	224,25	119,27
На 1 особу, грн	36904	46413	55899	70233	84192	228,14	119,88
Валова додана вартість, млрд грн	1382,7	16893,8	2023,2	2519,5	3017	218,20	119,75
У тому числі							
Сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство	161,14	239,8	279,7	303,9	359,02	222,80	118,14
Індекс споживчих цін	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	87,91	96,57
Індекс цін реалізації с.-г. підприємствами	119,1	141,3	101,7	130,7	108,6	91,18	83,09
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млрд грн							
Сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство	21,67	103,13	91,1	69,34	71,47	329,81	103,07
Економіка держави	-564,3	-348,4	69,88	236,95	369,21	-65,43	155,82
С.-г. продукція (у постійних цінах 2010 р.), млрд грн	251,4	239,4	254,6	249,1	269,4	107,16	108,15
Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників, грн							
Сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство	2550	3309	4195	6057	7557	296,35	124,76
Економіка держави	3480	4195	5183	7104	8865	254,74	124,79

Відомо, що сільське господарство майже завжди було сировинним донором виробничих процесів у країні, зокрема в національній економіці. Розглядаючи основні показники розвитку аграрного сектора економіки, слід відзначити їх зростання у 2018 р. стосовно до 2014 р. та зниження порівняно з 2017 р. (табл. 2).

Покращання економіки аграрного виробництва дозволило збільшити зайнятість населення, особливо у 2016 р., що має велике значення в умовах сільського безробіття. Показники розвитку аграрного сектора економіки у 2018 р. майже не змінилися відносно початку періоду, тобто аграрний сектор перебуває на стадії стагнації. Для детальнішого аналізу спроможності галузі варто дослідити динаміку виробництва основних сільськогосподарських культур в розрізі посівних й зібраних площ, виробництва та урожайності (табл. 3).

Динаміка основних показників розвитку аграрного сектора економіки
України за 2014–2018 рр.

Показник	2014	2015	2016.	2017	2018.	Відхилення 2018 (+, -) до	
						2014	2017
Валова додана вартість сільського господарства, лісового та рибного господарства в загальному обсязі валової доданої вартості, %	11,7	14,2	13,8	12,1	11,9	0,2	-0,2
Основні засоби сільського господарства, лісового та рибного господарства в загальній їх кількості, %	1,3	2,7	3,3	4,4	4,2	2,9	-0,2
Кількість найманих працівників сільського господарства, лісового та рибного господарства в загальній їх кількості, %	9,6	9,9	10,2	9,8	9,3	-0,3	-0,5

За досліджуваний період показники виробництва та врожайності сільськогосподарських культур мали тенденцію до зростання. Спад був характерний лише для виробництва цукрових буряків, обсяги яких у 2018 р. зменшилися на 88,77 % порівняно з 2014 р. та на 93,86% порівняно з 2017 р. Обсяги виробництва сільськогосподарських культур у цілому в країні перевищують обсяги споживання, тому скорочення виробництва цукрових буряків вплинуло лише на експорт.

Земельні сільськогосподарські угіддя та їх використання в Україні
за 2014–2018 рр.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2018/2014	2018/2017
1	2	3	4	5	6	7	8
Посівні площі основних сільськогосподарських культур, тис. га							
Усього	27239,1	26902	27026	27585	27699	101,69	100,41
Зернові культури	14800,8	14738,1	14401,2	14623,6	14839,4	100,26	101,48
Цукрові буряки (фабричні)	331	237,4	292,4	318	276,2	83,44	86,86
Соняшник	5256,5	5104,6	6073,4	6033,7	6117,1	116,37	101,38
Соя	1805,8	2158,1	1869,4	1994,1	1716,2	95,04	86,06
Ріпак	881,6	682,4	455,1	788,5	1041,5	118,14	132,09
Площа, з якої зібрано урожай, тис. га							
Зернові культури	14627,3	14640,9	14337,1	14560,3	14794,1	101,14	101,61
Цукрові буряки (фабричні)	330,2	237	291,1	383,6	274,7	83,19	71,61
Соняшник	5212,2	5166,2	6086,7	6060,7	6166,5	118,31	101,75

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8
Со́я	1792,9	2135,6	1859,4	1981,9	1728,7	96,42	87,22
Рі́пак	865,3	671,1	449,3	785,7	1039,3	120,11	132,28
Виробництво с.-г. культур, тис. т							
Зернові культури	63859,3	60125,8	66088	61916,7	70056,5	109,70	113,15
Цукрові буряки (фабричні)	15734,1	10330,8	14011,3	14881,6	13967,7	88,77	93,86
Соняшник	10133,8	11181,1	13626,9	12235,5	14165,2	139,78	115,77
Со́я	3881,9	3930,6	4277	3899,4	4460,7	114,91	114,39
Рі́пак	2198	1737	1153,9	2194,8	2750,6	125,14	125,32
Урожайність основних с.-г. культур з 1 га, ц							
Зернові культури	43,7	41,1	46,1	42,5	47,4	108,47	111,53
Цукрові буряки (фабричні)	476,5	435,8	481,5	474,9	508,5	106,72	107,08
Соняшник	19,4	21,6	24,4	20,2	23	118,56	113,86
Со́я	21,6	18,4	23	19,7	25,8	119,44	130,96
Рі́пак	25,4	25,9	25,7	27,9	26,5	104,33	94,98

Динаміку земельного потенціалу та показників його використання показано в табл. 4. Дуже важливо в процесі здійснення господарської діяльності використовувати найцінніший ресурс з максимальним рівнем ефективності та продуктивності. Звичайно, селянин чи фермер не може так повнопотужно використовувати весь ресурсний потенціал сільськогосподарських земель.

Таблиця 4

Динаміка зміни наявності посівних площ та ефективності їх використання в сільському господарстві України за 2014–2018 рр. (у % до попереднього року)

Показник	2014	2015	2016	2017	2018
1	2	3	4	5	6
Посівні площі основних сільськогосподарських культур, тис. га					
Усього	98,9	98,1	100,4	101,5	100,4
Зернові культури	95,3	99,5	97,4	101,4	101,5
Цукрові буряки (фабричні)	119,1	72,2	123,2	108,8	88,3
Соняшник	103,5	94,5	115,7	97,9	100,4
Со́я	132,9	118,9	85,6	106,7	85,5
Рі́пак	87,4	77,6	66,8	173,4	132,2
Площа, з якої зібрано врожай, тис. га					
Зернові культури	92,5	100,09	97,9	101,5	101,6
Цукрові буряки (фабричні)	122	71,7	122,8	131,7	71,6
Соняшник	102,3	99,1	117,8	99,6	101,7
Со́я	132,7	119,1	87,06	106,6	87,2
Рі́пак	87,1	77,5	66,95	174,8	132,2

1	2	3	4	5	6
Виробництво с.-г. культур, тис. т.					
Зернові культури	102,5	94,2	109,9	93,7	113,1
Цукрові буряки (фабричні)	145,8	65,7	135,6	106,2	93,9
Соняшник	92,6	110,3	121,9	89,8	115,8
Соя	139,9	101,3	108,8	91,2	114,4
Ріпак	93,45	73,1	66,4	190,2	125,3
Урожайність основних с.-г. культур з 1 га, ц					
Зернові культури	107,6	94,1	112,2	96,9	111,5
Цукрові буряки (фабричні)	119,5	91,5	110,5	91,4	107,1
Соняшник	88,6	111,3	103,7	88,4	113,9
Соя	105,4	85,2	125	84,7	131,0
Ріпак	107,6	101,9	99,2	105,8	95,0

Адже на заваді цьому може стати налагодження інтеграційних процесів та міжгалузевих зв'язків. Саме кооперація та інтеграція дають виробнику ті можливості, яких йому не вистачає для використання на максимумі своїх потенціалів. Чи – в іншому випадку – залучення до сільськогосподарського виробництва можливостей і матеріалів інтегратора чи більш потужних членів кооперативного об'єднання. Динаміка зміни наявності посівних площ та ефективності їх використання в сільському господарстві України свідчить про достатній рівень її нарощення. Особливе значення при формуванні загальної картини економічного стану сільськогосподарського виробництва в країні має аналіз структури витрат, які йдуть на виготовлення аграрної продукції (табл. 5).

Таблиця 5

Структура витрат у виробництві аграрної продукції за 2014–2018 рр., %

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	Зміни 2018 до (+, -)	
						2014	2017
Витрати на оплату праці	7,1	5,4	5,4	5	5,7	-1,40	0,70
Відрахування на соціальні заходи	2,7	1,9	1,2	1,1	1,2	-1,50	0,10
Матеріальні витрати, що увійшли до собівартості	70,5	73,7	72,1	59,8	56,0	-14,50	-3,80
Амортизація	5,4	4,5	4,9	4,7	5,8	0,40	1,10
Інші прямі витрати	14,3	14,5	16,4	19,6	21,4	7,10	1,80
У т. ч.: орендна плата за земельну частку (пай)	8,3	9,0	10,1	8,9	9,9	1,60	1,00
майнові паї	0,5	0,7	0,4	0,1	0,1	-0,40	-

У структурі витрат на виробництво основну увагу сконцентровано на таких статтях витрат: матеріальні витрати, оплата праці й амортизація основних засобів. Частка матеріальних витрат у 2018 р. зменшилася стосовно до 2014 р. на 14,5 %, витрат на оплату праці – на 1,4 %. Водночас зросла частка амортизації, інших прямих витрат та орендної плати (паїв). Встановлено, що до позитивних моментів застосування механізмів агропромислової інтеграції можна віднести той факт, що потенційно інтегратор може виступити своєрідним інвестором і стимулювати приріст ефективності, продуктивності і загальну позитивну динаміку в довготривалій перспективі для господарюючого суб'єкта.

В дослідженні доведено, що ведення господарської діяльності в жорстких умовах вимагає радикальних інструментів, механізмів та засобів, які, поєднуючись, здатні утворити потужну систему стабілізації та гармонізації реального стану справ у сільськогосподарському виробництві і стимулювати такі властивості, які притаманні аналогічним процесам у високорозвинених країнах без кардинальних змін у конституції нашої країни. Доведено, що систематизація показників визначення рівня ефективного застосування інструментів реалізації агропромислової інтеграції здатна забезпечити сукупний аналіз апробації інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки.

У четвертому розділі **«Механізми управління інтеграційними процесами в аграрному секторі»** сформовано механізм управління інтеграційними процесами в аграрному секторі, запропоновано підхід до обґрунтування критерію доцільності інтегрування суб'єктів агробізнесу.

Управління інтеграційними процесами в аграрному секторі потребує побудови налагодженого механізму управління цими процесами (рис. 5). Як видно з рисунку, механізм управління включає в себе два взаємопов'язані блоки методично-діагностичний та контрольньо-прогнозний. Методично-діагностичний блок представлено наступними складовими елементами управління інтеграційними процесами в аграрному секторі: методико-регламентуючий, оціночно-діагностичний та структурно-функціональний. Методико-регламентуючий елемент управління передбачає формування вимог до інтегрування суб'єктів агробізнесу, основною з яких є наявність функціональних зв'язків між факторами виробничого процесу і результатами господарської діяльності. Об'єктом управління в такому випадку є не безпосередньо виробничо-господарська діяльність учасників інтеграції, а їх взаємодія, процес узгодженого досягнення загальних цілей інтегрування, вибір форми інтеграції та критерію доцільності інтегрування, а також встановлення кола зацікавлених сторін як учасників інтеграційних процесів, яке в аграрному секторі крім споживачів, власників, працівників та партнерів суб'єктів агробізнесу включає державу (з позиції продовольчої безпеки) та населення (те яке є власником земельних ресурсів). Задача виявлення показників, що відповідають критерію доцільності може бути виконана з використанням розробленого методичного підходу до його обґрунтування. Нами запропоновано використовувати наступні підходи до обґрунтування критерію доцільності інтегрування: ресурсний, результативний та цільовий. Комплектування елементів даних підходів дасть змогу обрати критерій доцільності, який здебільшого відповідає меті дослідження.

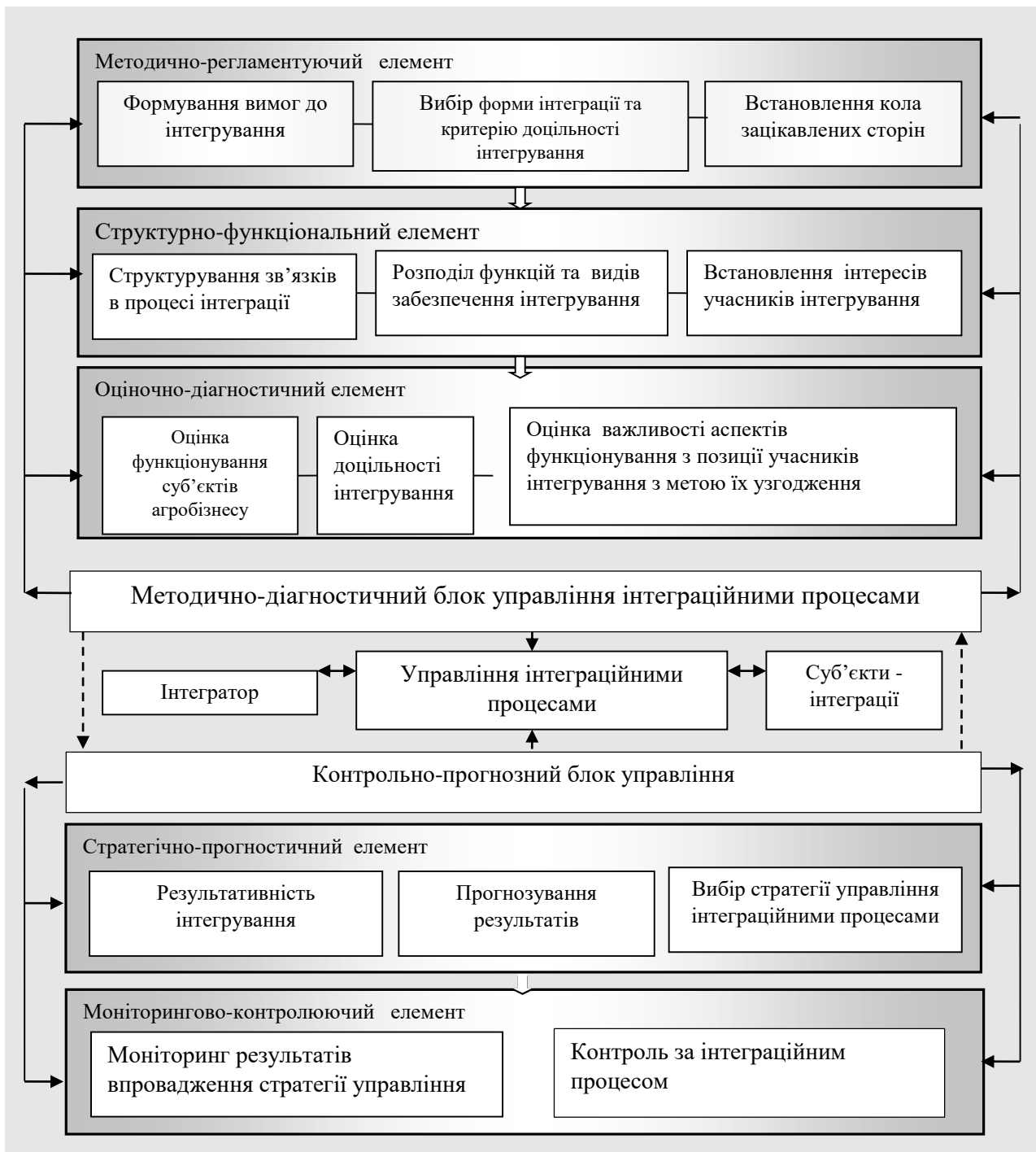

Рис. 5. Механізм управління інтеграційними процесами в аграрному секторі

Ресурсний підхід передбачає встановлення критерію, що ґрунтується на оцінюванні ресурсів, необхідних для інтегрування суб'єктів агробізнесу, що дозволяє запропонувати критерій, який найбільш точно характеризує можливості інтегрування на основі сформованої ресурсної бази. При застосуванні результативного підходу оцінюються результати які необхідно отримати в ході інтеграції, завдяки чому стає можливим встановити, наскільки результативними є інтеграційні процеси в аграрному секторі. Якщо застосовується цільовий підхід, то оцінка ґрунтується на визначенні цільових показників, що відображають досягнення цілей інтеграції. Такий підхід може бути представлений наступним чином (рис. 6, 7). Обґрунтовано, що характерне поширення інтеграційних

процесів в аграрному секторі України узгоджується зі світовими тенденціями укрупнення аграрних формувань та торкається певного кола зацікавлених сторін.

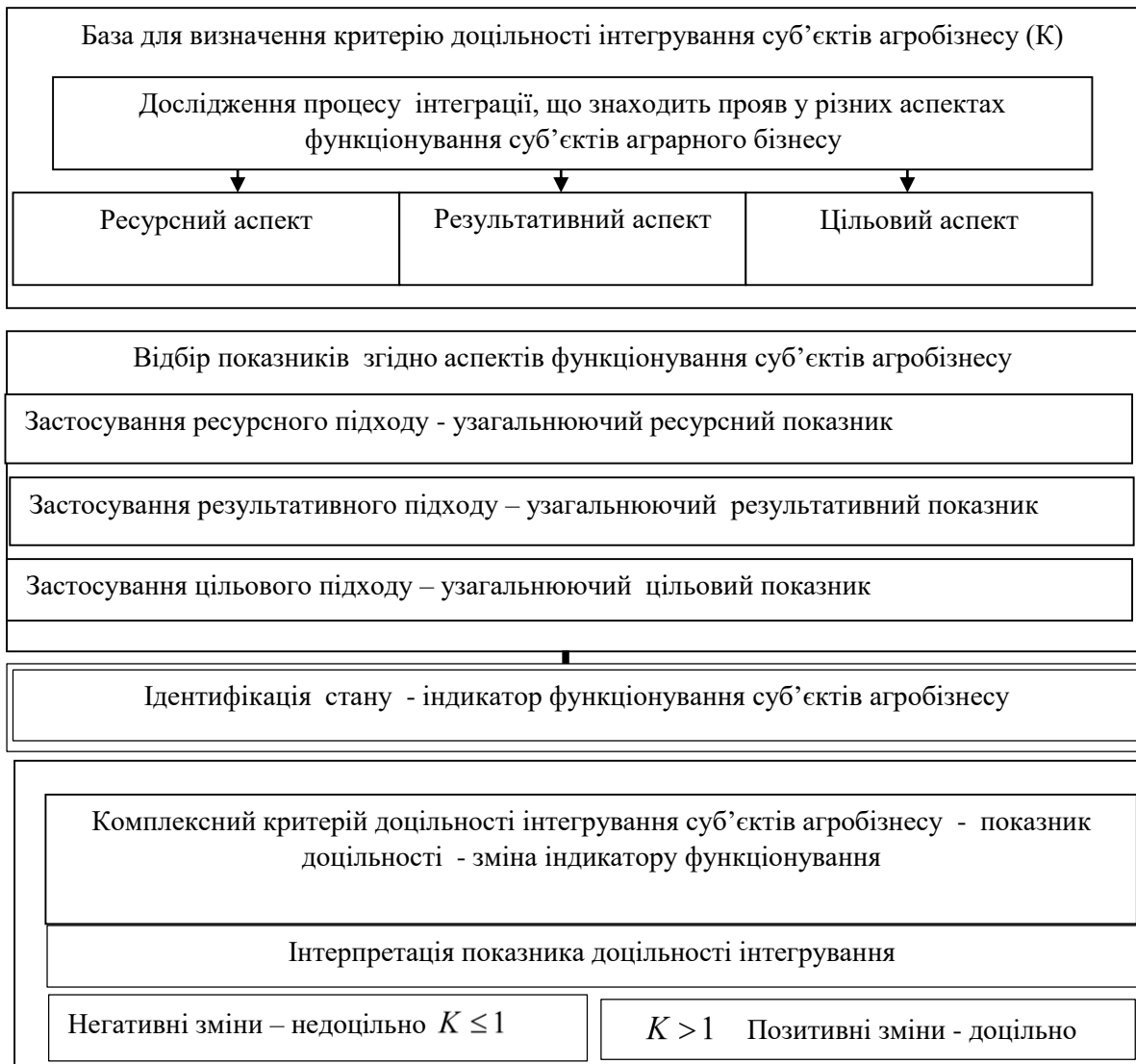

Рис. 6. Комплексний підхід до обґрунтування критерію доцільності інтеграції суб'єктів агробізнесу

Формула індикатора функціонування суб'єктів агробізнесу:

$$X_i = \bar{w}_1 \cdot УП_1 + \bar{w}_2 \cdot УП_2 + \bar{w}_3 \cdot УП_3 \quad (1)$$

де X_i - індикатор функціонування суб'єктів агробізнесу; $\bar{w}_1, \bar{w}_2, \bar{w}_3$ - усереднена вагомість узагальнюючих показників – ресурсного (1), результативного (2) та цільового (3); $УП_1, УП_2, УП_3$ - узагальнюючий ресурсний, узагальнюючий результативний та узагальнюючий цільовий показники.

Формула показника доцільності має наступний вигляд:

$$K_i = \frac{X_{i1}}{X_{i0}} \quad (2)$$

де K_i - показник доцільності інтегрування; X_{i1}, X_{i2} - індикатор функціонування суб'єктів агробізнесу в даному та базисному році.

Отже перелік показників нами було сформовано на основі залучення до експертного опитування представників цих зацікавлених сторін (коефіцієнт

конкордації складає 0,892, що свідчить про високий рівень узгодження думок експертів та достовірність отриманих результатів). В якості попереднього переліку експертів було обрано по 20 представників кожної категорії зацікавлених сторін.

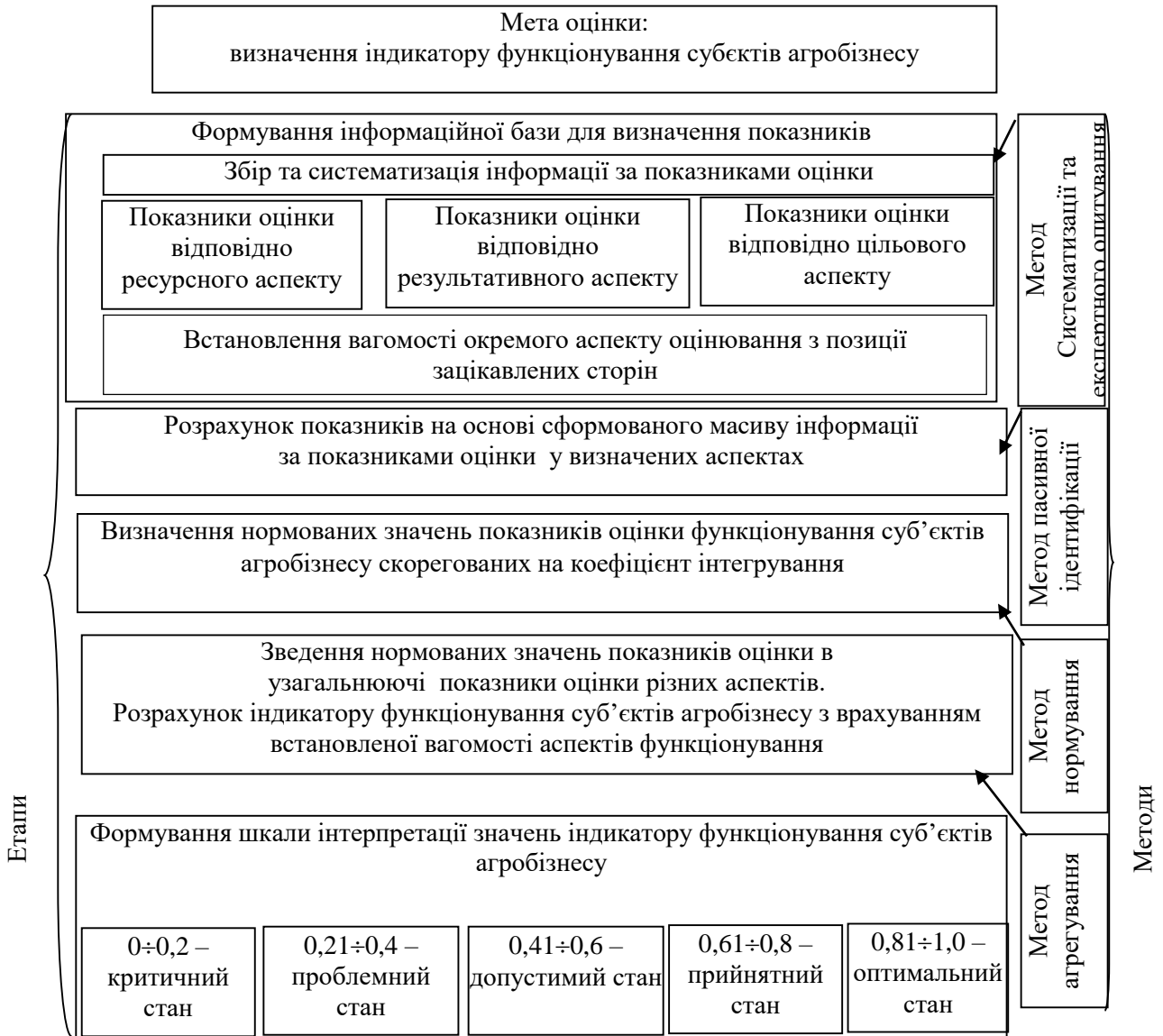

Рис. 7. Послідовність оцінки функціонування суб'єктів агробізнесу

Роботу з експертами проведено у двох основних формах: експертного опитування (з усіма різновидами – від індивідуального інтерв'ю до колективного генерування ідей та методу Дельфі) і діагностики (аналітичної обробки інформації даних отриманих шляхом проведення експертного опитування). Згідно наведеної послідовності метою її проведення є ідентифікація стану суб'єктів агробізнесу, в якому вони перебувають на певний момент в ретроспективі або на момент оцінювання (табл. 6). За показниками, що включено до переліку методом пасивної ідентифікації, здійснено формування вихідного масиву даних. Зважаючи на те, що до показників оцінки було включено показники, що мають різні одиниці вимірювання, виникає необхідність у визначенні їх нормованих значень та їх наступне корегування на коефіцієнт інтегрування. Коефіцієнт інтегрування було

розраховано шляхом встановлення співвідношення капіталу інтегрованих формувань до капіталу суб'єктів агробізнесу.

Таблиця 6

Значення вагомості аспектів функціонування з позицій зацікавлених сторін

Аспекти функціонування суб'єктів агробізнесу	Вагомість аспектів функціонування з позицій зацікавлених сторін					
	Власники	Партнери – суб'єктів агробізнесу	Представники органів влади	Споживачі	Сільське населення	Працівники
Ресурсний аспект	0,252	0,367	0,329	0,412	0,369	0,381
Результативний аспект	0,395	0,418	0,274	0,345	0,308	0,312
Цільовий аспект	0,353	0,215	0,397	0,243	0,323	0,307

На основі нормованих значень шляхом багатокрокового агрегування з використанням середньоарифметичної простої проводиться: зведення скорегованих на коефіцієнт інтегрування нормованих значень показників в узагальнюючі показники оцінки різних аспектів та з врахуванням встановленої вагомості аспектів функціонування розраховується індикатор функціонування суб'єктів агробізнесу. Для інтерпретації значень індикатору функціонування суб'єктів агробізнесу було побудовано шкалу з рівними інтервалами (табл. 7).

Таблиця 7

Результати оцінки функціонування суб'єктів агробізнесу

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Блок 1. Ресурсні показники										
Кількість зайнятих	0,766	0,622	0,699	0,512	0,447	0,489	0,446	0,482	0,515	0,578
Площа сільськогосп. угідь	0,921	0,862	0,871	0,753	0,744	0,737	0,742	0,770	0,739	0,710
Капітальні інвестиції	0,956	0,935	0,943	0,654	0,757	0,951	0,855	0,825	0,910	0,755
Вартість основних засобів	0,995	0,973	0,906	0,809	0,794	0,803	0,871	0,862	0,858	0,856
Узагальнюючий ресурсний показник	0,909	0,848	0,854	0,682	0,702	0,745	0,728	0,734	0,740	0,724
Блок 2. Результативні показники										
Валова продукція	0,850	0,927	0,937	0,953	0,923	0,931	0,931	0,934	0,946	0,953
Продуктивність праці	0,901	0,670	0,745	0,537	0,483	0,525	0,553	0,516	0,472	0,606
Рентабельність діяльності	0,575	0,553	0,554	0,549	0,502	0,518	0,579	0,575	0,588	0,581
Узагальнюючий результативний показник	0,775	0,716	0,745	0,679	0,652	0,667	0,661	0,675	0,668	0,713
Блок 3. Цільові показники										
Валова додана вартість у ВВП	0,640	0,637	0,613	0,523	0,503	0,666	0,709	0,701	0,798	0,796
Експорт аграрної продукції в загальному експорті	0,565	0,573	0,584	0,619	0,639	0,684	0,721	0,733	0,747	0,764
Середня з/пл до середньої по реальному сектору	0,461	0,533	0,542	0,564	0,564	0,674	0,629	0,677	0,682	0,665
Узагальнюючий цільовий показник	0,555	0,581	0,579	0,568	0,568	0,674	0,686	0,703	0,742	0,741
Індикатор функціонування суб'єктів агробізнесу	0,754	0,721	0,732	0,646	0,662	0,691	0,692	0,704	0,702	0,725

При цьому, інтервал $0 \div 0,2$ відповідає критичному стану, $0,21 \div 0,4$ – незадовільному стану, $0,41 \div 0,6$ – допустимому стану, $0,61 \div 0,8$ – прийнятному стану, $0,81 \div 1,0$ – оптимальному функціонуванню. Згідно наведеної послідовності

отримані наступні результати оцінки функціонування суб'єктів агробізнесу. За результатами оцінювання функціонування суб'єктів агробізнесу у 2010-2019 роках в цілому може вважатися прийнятним, але не є оптимальним.

Для визначення доцільності інтегрування суб'єктів агробізнесу розраховано коефіцієнт зміни індикатору функціонування, динаміка якого наведена на рис. 8.

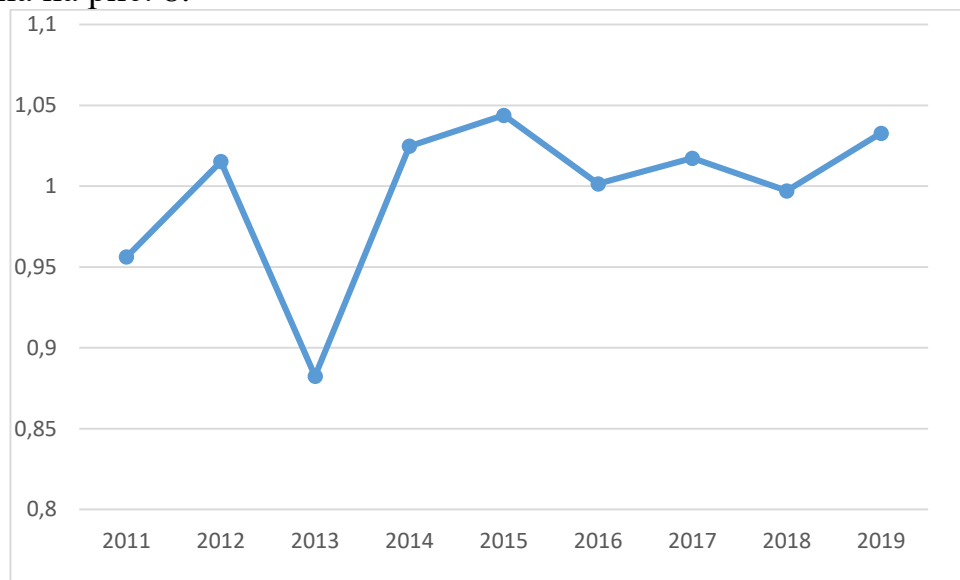

Рис. 8. Динаміка показника доцільності інтегрування суб'єктів агробізнесу

Як видно з рисунку доцільність інтегрування має хвилеподібну динаміку яка підвищується особливо у періоди розгортання кризових явищ, отже моніторинг та контроль за інтеграційними процесами є актуальним та необхідним елементом управління цими процесами в аграрному секторі.

Встановлено на основі узагальнення досліджень, спрямованих на обґрунтування механізмів управління інтеграційними процесами в аграрній сфері щодо організаційного, законодавчого та методичного забезпечення на прикладі сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, сформовано алгоритм налагодження такого механізму, що враховує: ризикованість і дохідність від запровадження; позитивний досвід високорозвинених держав світу; результат впливу як внутрішнього, так і зовнішнього економічного середовища; неузгодженість низки нормативно-правових актів, які регламентують неприбуткову природу обслуговуючої кооперації; вплив законодавчого забезпечення на структуру облікової політики і правил внутрішньогосподарської діяльності інтегрованих структур; організацію облікового процесу, відповідно до норм правового поля. Доведено, що у результаті інтеграції територіально-галузевих комплексів агропродовольчої сфери в кластери й стратегічні альянси як форми взаємодії виробників і споживачів аграрної та продовольчої продукції, що повинні лягти в основу створення системи стратегічного управління агропродовольчої сферою із цільовими настановами й механізмами інституційного регулювання, буде забезпечено стійкий розвиток галузі за рахунок одержання синергетичного ефекту.

У н'ятому розділі «Стратегічне управління інтеграційними процесами в аграрному секторі» проведено оцінку результативності інтегрування суб'єктів

аграрного бізнесу, здійснено сценарне прогнозування узагальнюючих показників та індикатору функціонування суб'єктів аграрного бізнесу, обґрунтовано вибір стратегії управління інтеграційними процесами в аграрному секторі.

Стратегічне управління інтеграційними процесами в аграрному секторі базується на контрольно-прогнозному блоці механізму управління, що містить стратегічно-прогностичний та моніторингово-контролюючий елементи, які в свою чергу передбачають здійснення наступних дій, а саме в рамках першого елементу - оцінку результативності інтегрування, прогнозування результатів та вибір стратегії управління; в рамках другого - моніторинг результатів впровадження обраної стратегії та здійснення контролю за інтеграційним процесом. Оцінку результативності інтегрування пропонується здійснювати на основі розрахунку темпів зміни результативних показників та присвоєння їм бальних оцінок за шкалою розробленою експертами: 0 балів присвоюється, якщо темп зміни даного показника перевищує -10%; 1 бал присвоюється, якщо темп зміни показника знаходиться в межах від -9 до 0 % включно; 2 бали присвоюється, якщо темп зміни показника знаходиться в межах від 0 до 5 % включно; 3 бали присвоюється, якщо темп зміни даного показника знаходиться в межах від 5 до 10 % включно; 4 бали присвоюється, якщо темп зміни даного показника знаходиться в межах від 10 до 50% включно; 5 балів присвоюються, якщо темп зміни даного показника перевищує 50%.

Бальні значення показників, які використовуються для оцінювання, результативності інтегрування пропонується звести в єдиний індикатор результативності:

$$I_{pi} = \sum_{i=1}^n w_i BO_i, \quad (3)$$

де I_{pi} - єдиний індикатор результативності інтегрування; BO_i - бальна оцінка і-того результативного показника за темпом зміни; w_i - коефіцієнт вагомості і-того результативного показника для ідентифікації результативності; n - кількість результативних показників.

Коефіцієнти вагомості результативних показників, запропоновано визначати на основі розрахованих коефіцієнтів кореляції між значеннями цих показників та величиною валової доданої вартості, створеної в аграрному секторі. Значення коефіцієнта вагомості окремого результативного показника, який використовується для ідентифікації результативності інтегрування, пропонується визначати діленням коефіцієнту кореляції між цим показником та величиною валової доданої вартості та сумою коефіцієнтів кореляції за всіма показниками. Коефіцієнти вагомості показників результативності визначені в табл. 8.

Таблиця 8

Коефіцієнти вагомості показників результативності інтегрування

Показник	Коефіцієнт кореляції	Коефіцієнт вагомості
Валова продукція	0,8579	0,326
Продуктивність праці	0,9129	0,347
Рентабельність діяльності	0,8612	0,327
Разом	2,632	1,0

При цьому ідентифікація значень індикатора результативності відбувається за наступною шкалою. Якщо індикатор результативності набуває значень від 0 до 1 балів – можна говорити про критично низьку результативність, від 1 до 2 балів – помірна результативність, від 2 до 3 – помітну (відчутна) результативність, від 3 до 4 – значна (висока) результативність та від 4 – до 5 балів – дуже висока результативність (табл. 9).

Таблиця 9

Оцінка результативності інтегрування суб'єктів аграрного бізнесу

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Валова продукція	0,978	0,652	0,652	0,326	0,652	0,326	0,652	0,652	0,652
Продуктивність праці	0	1,388	0	0	1,041	1,041	0,347	0,347	1,388
Рентабельність діяльності	1,42	0,654	1,327	0,921	0,654	1,308	1,327	0,654	2,327
Індикатор результативності	1,305	2,694	0,979	0,653	2,347	2,675	1,326	1,653	2,367

Як видно з даних таблиці у 2013 та 2014 роках результативність інтегрування суб'єктів аграрного бізнесу була критично низькою, у 2011, 2017 та 2018 роках – помірною, а у 2012, 2015, 2016 та 2019 роках – помітною. Зважаючи на отримані результати встановлено той факт, що поки що інтеграційні процеси в аграрному секторі не мають значної та високої результативності, хоча доведено доцільність їх поширення. Отже нагальною потребою управління інтеграційними процесами в аграрному секторі є пошук раціональних і дієвих шляхів поліпшення умов та результатів інтегрування суб'єктів аграрного бізнесу через призму інтеграційної взаємодії як одного з найбільш дієвих чинників економічної стабілізації аграрного сектора.

Шляхом поєднання трендового та кореляційно-регресійного аналізу здійснено формування сценаріїв функціонування суб'єктів аграрного бізнесу та управлінських дій: базовий сценарій розраховано за лінією тренду; песимістичний сценарій та оптимістичний сценарій на основі кореляційно-регресійного аналізу (табл. 10). Таким чином, основною проблемою в сфері інтегрування суб'єктів аграрного бізнесу є висока імовірність зниження всіх узагальнюючих показників.

Вибір стратегії управління інтеграційними процесами в аграрному секторі базується на визначенні напрямку зміни прогностичних узагальнюючих показників (зростання або зниження) та включає наступні компоненти: спрямування управлінських заходів, характер управлінських ініціатив; вид управлінських дій (табл. 11). Як видно з таблиці, якщо стратегія управління є ресурсоорієнтованою, то управлінські рішення направлені на розробку заходів щодо забезпечення ресурсної бази інтегрування і мають оптимізаційний характер шляхом прийняття реакційних управлінських рішень.

Стратегія орієнтована на зростання результативності інтеграційних процесів передбачає активаційні управлінські дії протекційного характеру спрямовані на формування результатів інтеграційного процесу. Якщо всі узагальнюючі показники зростають, то допустимим є застосування інертних управлінських дій, що передбачають мінімум втручання у процес інтегрування суб'єктів агробізнесу.

Прогнозування узагальнюючих показників функціонування суб'єктів агробізнесу
за визначеними сценаріями

Показники	2021	2022	2023
Функція узагальнюючого ресурсного показника	$УП_1 = -0,0172 \cdot t + 35,44$		
базовий сценарій	0,696	0,678	0,661
песимістичний сценарій	0,681	0,689	0,387
оптимістичний сценарій	0,728	0,764	0,785
Функція узагальнюючого результативного показника	$УП_2 = -0,0078 \cdot t + 16,359$		
базовий сценарій	0,603	0,5952	0,5874
песимістичний сценарій	0,597	0,541	0,327
оптимістичний сценарій	0,762	0,768	0,811
Функція узагальнюючого цільового показника	$УП_3 = 0,0235 \cdot t + 46,744$		
базовий сценарій	0,726	0,7495	0,773
песимістичний сценарій	0,682	0,674	0,461
оптимістичний сценарій	0,742	0,746	0,805
Індикатор функціонування суб'єктів агробізнесу			
базовий сценарій	0,674	0,672	0,671
песимістичний сценарій	0,61	0,57	0,39
оптимістичний сценарій	0,731	0,758	0,801

Такі управлінські дії ґрунтуються на спостережувальних ініціативах підтримуючого характеру.

Характеристика елементів стратегічного управління інтеграційними процесами в аграрному секторі

Тип стратегії управління	УП 1	УП 2	УП 3	Спрямування управлінських заходів	Характер управлінських ініціатив	Вид управлінських дій
Цільоорієнтована	↑	↑	↓	корегуюче	заохочувальний	проекційні
Результативно-орієнтована	↑	↓	↑	формуюче	протекційний	активізаційні
Ресурсоорієнтована	↓	↑	↑	забезпечуюче	оптимізаційний	реакційні
Ресурсно-результативна	↓	↓	↑	формуально-забезпечуюче	оптимізаційно-протекційні	реакційно-активізаційні
Ресурсно-цільова	↓	↑	↓	стимулююче	оптимізаційно-заохочувальний	реакційно-проекційні
Результативно-цільова	↑	↓	↓	формуально-корегуюче	протекційно-заохочувальний	активізаційно-проекційні
Комплексна	↑	↑	↑	підтримуюче	спостережувальний	інертні
	↓	↓	↓	видозмінююче	пошуковий	кардинальні

↑ - зміна показника у бік зростання, ↓ - зміна показника у бік зниження

Якщо всі узагальнюючі показники знижуються, то рекомендовано виконання кардинальних управлінських дій, які торкаються всіх аспектів

функціонування суб'єктів агробізнесу на основі пошукового характеру управлінських ініціатив спрямованих на зміну ресурсних, результативних та цільових показників.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі проведено теоретичні, методологічні, практичні дослідження й представлені результати імплементації інструментарію та механізмів управління інтеграційними процесами в аграрному секторі економіки. Це дозволяє сформулювати наступні висновки теоретичного, методичного та прикладного характеру:

1. Узагальнено генезис понятійного-категоріального апарату досліджень інтеграційних процесів в аграрному секторі та встановлено, що трактування сутності інтеграції, агропромислової інтеграції, інтеграційних процесів в частині узагальнення базових положень охоплює процеси через призму систематизації, структуризації та узагальнення інформаційного живлення. Теоретико-методологічним базисом предметної області дослідження генезису виступили агрегування, групування, злиття, встановлення економічної природи та синтез різноаспектного розуміння сутності інтеграційної взаємодії. Наведено теоретико-методологічні підходи до трактування сутності інтеграції в системі економічних відносин як окремої економічної категорії. Сформовано основні теоретичні аспекти і методологічні прийоми щодо розкриття сутності інтеграції через призму міжнародних економічних зв'язків, інтеграційних економічних процесів та інтеграції господарюючих суб'єктів і їх взаємодії.

2. Доведено, що сутність та особливості агропромислової інтеграції виступають автономною економічною формою при формуванні категоріального розуміння через призму соціально-економічного розвитку. Їх сприйняття, розуміння та врахування повинно базуватися на взаємоузгодженому розумінні в контексті агропромислової та міжнародної інтеграції. Предметна область дослідження базувалась на встановленні базових тенденцій, принципів та особливостей розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі для реалізації спільних соціально-економічних інтересів та досягнення синхронізації усіх етапів реалізації інтеграційної взаємодії як в короткотривалій так і довгостроковій перспективі для формування планів, стратегій, ініціатив у галузі. Також виокремлено та розглянуто перспективні напрями активізації внутрішніх потенціалів господарюючих суб'єктів за рахунок упровадження інтеграційних механізмів. Визначено потенційні вигоди для країни в результаті налагодження системи інтеграційної взаємодії в агропромисловому комплексі.

3. Запропоновано використати позитивний світовий досвід з імплементації інтеграційних процесів і результативних позитивних зрушень з паралельною можливістю врахування потенційних ризиків. Розкрито досвід з розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві провідних країн світу, її форм у контексті економічного тлумачення та євроінтеграції. Уточнено поняття «економічна природа інтеграції», яке, відповідно до сучасних багатоаспектних умов існування, становить дієвий і потужний механізм, що націлює всі свої

спектри на концентрацію зусиль, ресурсів, засобів та максимізацію ефектів від них для тих господарюючих одиниць, які вступають в інтеграційну взаємодію.

4. Систематизовано та узагальнено погляди науковців на теорію економічної інтеграції, зокрема щодо ключових аспектів цього процесу. Теоретичною і методологічною основою проведених досліджень є бачення вітчизняних та зарубіжних учених. Обґрунтовано перелік економічних, соціально-культурних і політичних факторів, що визначають динаміку та спрямованість економічної інтеграції країн світу. Досліджено підходи зарубіжних і вітчизняних науковців щодо ідентифікації сутності і змісту поняття «інтеграція»; визначено перелік його базових характеристик.

Запропоновано наукові підходи до проведення порівняльного аналізу теорій управління інтеграційними процесами в аграрному секторі. На основі аналізу виокремлено основні важелі управління інтеграційними процесами, серед них – міжтериторіальний, економічний, організаційний, техніко-технологічний, логістичний, фінансовий. Установлено, що за рахунок чіткої взаємодії запропонованих чинників можливе налагодження успішного механізму управління інтеграційними процесами в аграрному секторі – для більшої ефективності діяльності інтегрованих структур та економіки в цілому.

5. Досліджено підходи до інтеграційної взаємодії суб'єктів господарювання та інституціонального забезпечення розвитку інтеграції в аграрному секторі. Нормативно-правове регулювання інтеграційних процесів є одним з пріоритетних напрямків сучасних досліджень. Установлено, що через поєднання законодавчої теоретичної і практичної баз можливе налагодження ефективного механізму управління інтеграційними процесами в аграрному секторі. Обґрунтовано базові положення концепції управління інтеграційними процесами в аграрному секторі для забезпечення стабільного розвитку. Окреслено основні засоби, прийоми та методи щодо гармонізації положень концепції з розділами базових нормативно-правових актів, положень, концепцій, стратегій, які націлені на підтримку та розвиток аграрного сектору України.

6. Визначено стан розвитку ринку аграрної продукції. У січні 2019 р. експорт аграрної продукції становив 1,7 млрд дол. США, що майже на 22,5 % більше порівняно з січнем місяцем 2018 р. Перше місце серед наших ринків збуту займають країни Європейського Союзу, куди за січень 2019 р. експортовано продукції на суму 668 млн дол. США, друге – країни Азії з результатом трохи більше ніж 641 млн дол. США, а третє – країни Африки, де український агроекспорт становив за цей період 292,2 млн дол. США. Проведено структурний аналіз у розрізі видів сільськогосподарської продукції та країн, у які її було реалізовано в рамках торговельної співпраці з Європейським Союзом та світом. Установлено перспективні напрями для налагодження системи реалізації аграрної продукції. Виявлено та названо резерви і потенціал аграрних товаровиробників у подальшій перспективі. Досліджено міжнародний досвід нарощення торговельного потенціалу за рахунок застосування механізмів агропромислової інтеграції. Обґрунтовано пріоритетні напрями для посилення євроінтеграційних процесів та агропромислової інтеграції всередині країни.

7. Запропоновано підхід до визначення місця і ролі підвищення рівня конкурентоспроможності агропромислової галузі в контексті розвитку інтеграційних процесів завдяки налагодженню механізму стабільної та ефективної взаємодії. У структурі витрат на виробництво основну увагу сконцентровано на таких статтях витрат: матеріальні витрати, оплата праці й амортизація основних засобів. Частка матеріальних витрат у 2018 р. зменшилася стосовно до 2014 р. на 14,5 %, витрат на оплату праці – на 1,4 %. Водночас зростає частка амортизації, інших прямих витрат та орендної плати (паїв). Визначено, що розвиток інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки України сприятиме формуванню його конкурентоспроможної структури та, відповідно, підвищенню рівня конкурентоспроможності галузі. Встановлено нормативно-законодавче підґрунтя для стимулювання організаційно-правових трансформацій господарюючих суб'єктів аграрного сектору.

8. Розроблено підхід до формування механізмів управління інтеграційними процесами в аграрному секторі на прикладі сільськогосподарської кооперації, як однієї з найбільш розповсюджених форм горизонтальної інтеграції. Досліджено та висвітлено основні теоретичні положення щодо нормативно-правового та інституціонального забезпечення діяльності інтегрованих агропромислових структур для більшої ефективності їх функціонування та налагодження єдиного правового механізму щодо управління інтеграційними процесами в аграрному секторі.

9. Реалізація сформованого механізму управління інтеграційними процесами в аграрному секторі передбачає формування вимог до інтегрування суб'єктів агробізнесу, основою яких є наявність функціональних зв'язків між факторами виробничого процесу і результатами господарської, а також узгоджене досягнення загальних цілей інтегрування зацікавлених сторін як учасників інтеграційних процесів, яке в аграрному секторі крім споживачів, власників, працівників та партнерів суб'єктів агробізнесу включає державу (з позиції продовольчої безпеки) та населення (те яке є власником земельних ресурсів).

10. Розроблений комплексний підхід до обґрунтування критерію доцільності інтегрування суб'єктів агробізнесу дозволяє надати узагальнену оцінку інтегрування з врахуванням залучених ресурсів та їх використання, досягнення встановлених цілей та отримання певних результатів. Виконання оцінювання за запропонованим підходом передбачає здійснення декількох етапів. Серед них першим є формування інформаційної бази, який здійснюється з використанням методів систематизації даних та експертного опитування, що дозволяє із застосуванням кореляційного аналізу впорядкувати показники, відібрати найбільш значущі показники для ідентифікації ресурсів, результатів та цілей та згрупувати їх згідно визначених аспектів. Встановлення вагомості окремих аспектів функціонування суб'єктів агробізнесу з позицій зацікавлених сторін проведено з використанням методу еквівалентних співвідношень параметрів інтегрування та параметрів функціонування та їх комбінування в коефіцієнт вагомості аспектів.

11. Згідно проведених прогнозних розрахунків обґрунтовано вибір ресурсно-результативної стратегії управління інтеграційними процесами в

аграрному секторі, яка передбачає формувальню-забезпечуюче спрямування управлінських заходів, оптимізаційно-протекційний характер управлінських ініціатив у вигляді реакційно-активізаційних управлінських дій, орієнтованих на перспективу.

Після впровадження розробленої стратегії відбувається моніторинг результатів впровадження обраної стратегії та здійснення контролю за інтеграційним процесом. Моніторинг передбачає порівняння отриманих результатів з результатами попереднього періоду, здійснюється контроль за їх змінами з метою своєчасного корегування у разі потреби.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Крутько М.А. Розвиток інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки України: монографія. Х.: ФОП Бровін О.В., 2019. 320 с.

Коллективні монографії

2. Крутько М.А. Обліково-законодавче забезпечення управління інтеграційними процесами в аграрній сфері на прикладі СОК. Науково-методичні основи розвитку обліково-аналітичної системи України в умовах глобалізації економіки: [колективна монографія] / За заг. ред. Т.Г. Маренич. Харків: Вид-во «Смугаста типографія», 2017. С. 129–139.

3. Крутько М.А. Агробізнес Європейського Союзу: досвід та перспективи для України. Аграрна політика Європейського Союзу: виклики та перспективи: [колективна монографія] / За ред. проф. Т.О. Зінчук. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. С. 346–356.

Статті у фахових виданнях України:

4. Крутько М.А., Кускова С.В., Макода С.Л. Теоретичні засади розвитку інтеграції та кооперації в агропромисловому комплексі України. Вісник СНАУ: Економічні науки. 2014. № 12. С. 53–57. *(авторський внесок полягає в обробці та узагальненні теоретичних положень налагодження процесів інтеграції та кооперації в агропромисловому комплексі).*

5. Крутько М.А., Калініченко С.М., Макода С.Л. Умови і механізми інтеграційних процесів в сільському господарстві. Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. 2015. № 162. С. 210–216. *(авторський внесок полягає в уточненні умов формування механізму інтеграційних процесів в сільському господарстві).*

6. Крутько М.А., Калініченко С.М. Принципи побудови організаційно-економічних механізмів агропромислової інтеграції. Вісник СНАУ: Економічні науки. 2015. № 4. С. 42–46. *(авторський внесок полягає в деталізації основних принципів структуризації організаційно-економічних механізмів інтеграційних процесів)*

7. Крутько М.А., Рижик І.О., Макода С.Л. Сутність та особливості агропромислової інтеграції. Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. 2016. № 172. С. 126–132. *(авторський внесок полягає в уточненні основних положень щодо трактування сутності агропромислової інтеграції).*

8. Крутько М.А. Ідентифікація інтеграції в соціально-економічному розвитку України. Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. 2016. № 174. С. 218–223.

9. Крутько М.А. Фінансовий менеджмент підприємств в сучасних реаліях міжнародної інтеграції. Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. 2016. № 177. С. 186–191.
10. Крутько М.А. Сутність фінансового аудиту та його розвиток в Україні за умов інтеграції. Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. 2017. № 182. С. 132–139.
11. Крутько М.А. Управління фінансовими інвестиціями підприємства в умовах глобалізації: теоретичні питання. Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. 2017. № 188. С. 185–192.
12. Крутько М.А. Напрями активізації інтеграційних процесів суб'єктів агробізнесу. Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. 2018. № 191. С. 255–260.
13. Крутько М.А. Світовий досвід розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі. Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. 2019. № 200. С. 195–202.
14. Крутько М.А. Конкурентоспроможність агропромислової галузі в контексті розвитку інтеграційної взаємодії. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2019. Вип. 24/2019. Ч.2. С. 94–97.
15. Крутько М.А. Обґрунтування механізмів управління інтеграційними процесами в аграрному секторі на прикладі СОК. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». 2019. № 36/2019. С. 21–27.
16. Крутько М.А. Основні підходи до планування стратегій інтеграційних процесів діяльності агроформувань. Вісник ХНАУ. Серія: «Економічні науки». 2019. № 1. С. 121–130.
17. Крутько М.А. Формування методології розвитку інтеграційних процесів аграрного сектору. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: «Економіка і управління». 2019. Том 30 (69) № 2. С. 51–54.
18. Крутько М.А. Компаративний аналіз теорій управління інтеграційними процесами в аграрному секторі. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 2 (107). С. 53–56.
19. Крутько М.А. Інструментальне супроводження інтеграційного розвитку суб'єктів агробізнесу. Електронний науково-практичного журналу «Східна Європа: економіка, бізнес та управління». 2019. № 3 (20). С. 103–106.
20. Крутько М.А. Генезис понятійно-категоріального апарату досліджень інтеграційних процесів в аграрному секторі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2019. Вип. 25/2019. Ч.1. С. 130–134.
21. Крутько М.А. Інтеграційні процеси як чинники економічної стабільності аграрного сектору. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: «Економіка і управління». 2019. Том 30 (69) № 3. С. 51–55.
22. Крутько М.А., Ульяновченко О.В. Основні передумови розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі. Агросвіт. 2019. № 18. С. 9–15. *(Авторський внесок полягає в виокремленні дієвих механізмів інтеграційних процесів)*

в аграрному секторі та встановлення причинно-наслідкових зв'язки базових передумов розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі).

23. Крутько М.А., Ульяновченко О.В. Тенденції розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 18. С. 5–8. (Авторський внесок полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів до виокремлення основних тенденцій розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки).

24. Крутько М.А., Рижик І.О., Пантус О.С. Теоретичні аспекти інноваційно-інвестиційного забезпечення розвитку підприємств АПК. Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. 2019. № 202. С. 100–109. (Авторський внесок полягає в обґрунтуванні теоретико положень в частині забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку аграрних підприємств через призму інтеграційного супроводу).

25. Крутько М.А., Маренич Т.Г., Бірченко Н.О. Основні засади інноваційно-інвестиційної діяльності в АПК України. Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. 2019. № 206. С. 184–193. (Авторський внесок полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів до встановлення основних засад інноваційно-інвестиційного супроводу інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки).

У зарубіжних та вітчизняних періодичних виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

26. Krutko M., Babenko V., Nazarenko O., Nazarenko I., Mandych O. Aspects of program control over technological innovations with consideration of risks. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2018. № 3/4 (93). Pp. 6–14. (Авторський внесок полягає в обґрунтуванні технологічних інновацій з урахування ризиків в управлінні інтеграційними процесами). **Scopus**.

27. Крутько М.А. Базові положення концепції управління інтеграційними процесами в аграрному секторі. East European Scientific Journal Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe. 2019. 3(43). Vol.1. Pp. 41–44.

28. Крутько М.А. Теоретичні основи розвитку агропромислової інтеграції в Україні. Slovak international scientific journal. 2019. №28. Vol.1. Pp. 21–23.

29. Крутько М.А. Сучасний стан та структурний аналіз зовнішнього ринку сільськогосподарської продукції. East European Scientific Journal Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe. 2019. 4(44). Vol.1. Pp. 14–17.

30. Shibaeva N., Baban T., Prokhorova V., Karlova O., Girzheva O., Krutko M. Methodological bases of estimating the efficiency of organizational and economic mechanism of regulatory policy in agriculture. Global Journal of Environmental Science and Management. 2019. Pp. 160–171. DOI: 10.22034/IJHCUM.2019.05.SI.18 (Авторський внесок полягає в встановленні основних тенденцій сучасного стану сільськогосподарського виробництва і його вплив на формування сприятливого економічного середовища для розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі економіки). **Scopus**.

31. Krutko M. Essence of integration as an economic category. Slovak international scientific journal. 2019. №29. Vol.1. Pp. 20–22.

32. Babenko V., Lomovskykh L., Oriekhova A., Korchynska L., Krutko M., Koniaieva Ye. Features of methods and models in risk management of IT projects //

Periodicals of Engineering and Natural Sciences. 2019. №2. Vol.7 Pp. 629–636. *(Авторський внесок полягає в обґрунтуванні застосування комп'ютерних технологій в забезпеченні розвитку інтеграційних процесів)*. **Scopus**.

33. Babenko V., Perevozova I., Kravchenko M., Krutko M., Babenko D. Modern processes of regional economic integration of Ukraine in the context of sustainable development. E3S Web of Conferences ICSF 2020. The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2020) Vol.166 2020. Pp. 1-6., 12001 (2020) <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202016612001>. *(Авторський внесок полягає в дослідженні та обґрунтуванні сучасних процесів регіональної економічної інтеграції України в контексті сталого розвитку)*. **Scopus**.

Матеріали конференцій:

34. Крутько М.А. Теоретичні засади розвитку інтеграційних процесів у вітчизняному агропромисловому комплексі. Актуальні проблеми сучасної науки: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Полтава: ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», 2015. С. 88–90.

35. Крутько М.А. Теоретико-методичні аспекти обліку фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Проблеми економіки, менеджменту та сільської кооперації: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Дубляни: ЛНАУ, 2015. С. 181–184.

36. Крутько М.А. Економічна сутність агропромислової інтеграції. Антропологічні аспекти управління сучасним підприємством: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції. Полтава: ПДАА, 2015. С. 24–27.

37. Крутько М.А. Значення та сутність агропромислової інтеграції. Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи: матеріали VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Харків: ХНТУСГ, 2016. С. 43–46.

38. Крутько М.А. Міжнародне кредитування України та його вплив на внутрішній валютний ринок в умовах євроінтеграції. Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Дніпро: НМАУ, 2016. С. 235–239.

39. Крутько М.А. Інноваційно-інвестиційне забезпечення інтеграційного розвитку сільськогосподарського підприємництва. Фінансово-економічне та обліково-аналітичне забезпечення підприємницької діяльності: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Черкаси: СУЕМ, 2016. С. 50–52.

40. Крутько М.А. Розвиток інтеграційних процесів в умовах ринкової економіки та євроінтеграції. Проблеми розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, присвяченої пам'яті професора В.Я. Амбросова з нагоди 80-ти річчя з дня народження. Харків: ХНТУСГ, 2016. С. 43–46.

41. Крутько М.А. Роль іноземних інвестицій у розвитку економіки України. Актуальні проблеми розвитку сучасної науки: збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Полтава: ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», 2016. С. 131–133.

42. Крутько М.А. Значення інтеграції для соціально-економічного розвитку України. Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки: тези IV Міжнародної науково-практичної конференції. Житомир: ЖДТУ, 2016. С. 385–386.

43. Крутько М.А. Роль фінансового менеджменту в умовах міжнародної інтеграції. Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Харків: ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2016 р. С. 241–244.

44. Крутько М.А. До питання інтеграційних процесів в економіці. Актуальні проблеми розвитку сучасної науки: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Полтава: ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», 2017. С. 125–127.

45. Крутько М.А. Теоретичні аспекти фінансових інвестицій за євроінтеграційних викликів. Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком: матеріали I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції присвяченої 95-річчю Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. С. 343–346.

46. Крутько М.А. Обліково-законодавча концепція управління інтеграційними процесами СОК. Обліково-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку економіки: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції. Львів: ЛНАУ, 2018. С. 237–240.

47. Крутько М.А. Умови формування вертикально-інтегрованих структур АПК. Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи: матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої пам'яті професора Мазнева Г.Є.). Харків: ХНТУСГ, 2018. С. 143–145.

48. Крутько М.А. Активізація розвитку інтеграційних процесів в АПК. Актуальні проблеми розвитку сучасної науки: матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Полтава: ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», 2018. С. 112–114.

49. Крутько М.А. Агропромислова інтеграція: міжнародний досвід. Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Харків: ХНТУСГ, 2019. С. 92–95.

50. Крутько М.А. Активізація розвитку агропромислової інтеграції. Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль: ТНТУ, 2019. С. 26–29.

51. Крутько М.А. Агропромислова інтеграція як засіб підвищення конкурентоспроможності галузі. Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти: матеріали I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. Львів (Дубляни): ЛНАУ, Ч. 2, 2019. С. 103–106.

52. Крутько М.А. Обліково-аналітичне забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах агропромислової інтеграції. Сучасні проблеми обліку, аналізу, аудиту й оподаткування суб'єктів господарської діяльності: теоретичні, практичні та освітянські аспекти: збірник наукових праць за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції. Дніпро: НМАУ, Ч. 1, 2019. С. 420–422.

53. Крутько М.А. Обґрунтування концепції управління інтеграційними процесами в аграрному секторі. Сучасні тенденції розвитку світової економіки: нові виклики та проблеми: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса: МГУ, 2019. С. 122–124.

54. Крутько М.А. Теоретичні аспекти механізму управління інтеграційними процесами в аграрному секторі. Теоретичні та прикладні аспекти інноваційного розвитку економіки та управління: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: ТНУ імені В.І. Вернадського, 2019. С. 72–75.

55. Крутько М.А. Інтеграційні процеси в агробізнесі України: європейські перспективи. Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки: збірник наукових статей за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції (за міжнародною участю). Дніпро: НМАУ, Ч. 1, 2019. С. 92–96.

56. Крутько М.А. Основи методології розвитку інтеграційних процесів в АПК. Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностні сценарії та перспективи розвитку: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції присвячена 60-ти річчю ХНТУ. Херсон: ХНТУ, 2019 р. С. 36–38.

57. Крутько М.А. Інструментальне забезпечення розвитку інтеграційних процесів в аграрному секторі. Актуальні проблеми розвитку сучасної науки: матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Полтава: ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», 2019. С. 141–145.

АНОТАЦІЯ

Крутько М.А. Управління інтеграційними процесами в аграрному секторі економіки України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2020.

У дисертаційній роботі отримано нове вирішення важливої наукової проблеми наукового обґрунтування теоретичних, методичних та прикладних положень щодо управління інтеграційними процесами в аграрному секторі економіки України. Узагальнено теоретико-методичні засади та генезис понятійно-категоріального апарату інтеграційних процесів в аграрному секторі. Визначено тенденції, принципи та особливості розвитку інтеграційних процесів в

аграрній сфері. Досліджено світовий досвід розвитку інтеграційних процесів та можливості його запровадження в аграрному секторі України. Проведено компаративний аналіз теорій управління інтеграційними процесами в аграрному секторі. Розроблено базові положення концепції управління інтеграційними процесами в аграрному секторі. Досліджено сучасний стан та проведено структурний аналіз розвитку ринку сільськогосподарської продукції. Проведено діагностику конкурентоспроможності агропромислової галузі в контексті розвитку інтеграційної взаємодії. Визначено методичні засади економічного оцінювання інтеграційних процесів в аграрному секторі. Сформовано механізм управління інтеграційними процесами в аграрному секторі. Запропоновано підхід до обґрунтування критерію доцільності інтегрування суб'єктів агробізнесу. Проведено оцінку результативності інтегрування та здійснено сценарне прогнозування узагальнюючих показників та індикатору функціонування суб'єктів аграрного бізнесу. Обґрунтовано вибір стратегії управління інтеграційними процесами в аграрному секторі.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, аграрний бізнес, інтеграційні відносини, інтеграційні процеси, конкурентоспроможність продукції, механізм управління, стратегія управління.

АННОТАЦИЯ

Крутько М.А. Управление интеграционными процессами в аграрном секторе экономики Украины. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Межрегиональная Академия управления персоналом, Киев, 2020.

В диссертационной работе получено новое решение важной научной проблемы научного обоснования теоретических, методических и прикладных положений по управлению интеграционными процессами в аграрном секторе экономики Украины. Проведено обзор теоретико-методических основ и генезиса понятийно-категориального аппарата интеграционных процессов в аграрном секторе. Определены тенденции, принципы и особенности развития интеграционных процессов в аграрной сфере. Исследован мировой опыт развития интеграционных процессов и возможности его внедрения в аграрном секторе Украины. Проведен компаративный анализ теорий управления интеграционными процессами в аграрном секторе. Разработаны основные положения концепции управления интеграционными процессами в аграрном секторе. Исследовано современное состояние и проведен структурный анализ развития рынка сельскохозяйственной продукции. Проведена диагностика конкурентоспособности агропромышленной отрасли в контексте развития интеграционного взаимодействия. Определены методические основы экономической оценки интеграционных процессов в аграрном секторе. Сформирован механизм управления интеграционными процессами в аграрном секторе. Предложен подход к обоснованию критерия целесообразности интеграции субъектов агробізнеса. Проведена оценка результативности

интеграции и осуществлено сценарное прогнозирование обобщающих показателей и индикатора функционирования субъектов аграрного бизнеса. Обоснован выбор стратегии управления интеграционными процессами в аграрном секторе.

Ключевые слова: аграрный сектор, аграрный бизнес, интеграционные отношения, интеграционные процессы, конкурентоспособность механизм управления, стратегия управления.

ANNOTATION

Krutko M.A. Management of integration processes in the agricultural sector of the Ukrainian economy. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of economic sciences on a specialty 08.00.03 – economy and management of a national economy. – Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2020.

The dissertation provides a new solution to an important scientific problem of scientific substantiation of theoretical, methodological and applied provisions for the management of integration processes in the agricultural sector of Ukraine. The genesis of the conceptual and categorical apparatus of research of integration processes in the agricultural sector is generalized and it is established that the interpretation of the essence of integration, agro-industrial integration, integration processes in terms of generalization of basic provisions covers processes through the prism of systematization, structuring and generalization of information supply. It is proved that the essence and features of agro-industrial integration act as an autonomous economic form in the formation of categorical understanding through the prism of socio-economic development. Their perception, understanding and consideration should be based on a mutually agreed understanding in the context of agro-industrial and international integration. It is proposed to use the positive world experience in the implementation of integration processes and effective positive changes with the parallel possibility of taking into account potential risks. Experience in the development of integration processes in agro-industrial production of the world's leading countries, its forms in the context of economic interpretation and European integration is revealed. The views of scientists on the theory of economic integration are systematized and generalized, in particular on key aspects of this process. The theoretical and methodological basis of the research is the vision of domestic and foreign scientists. The list of economic, socio-cultural and political factors that determine the dynamics and direction of economic integration of the world is substantiated. The approaches of foreign and domestic scientists to the identification of the essence and content of the concept of "integration" are studied; the list of its basic characteristics is defined. Scientific approaches to the comparative analysis of theories of management of integration processes in the agricultural sector are offered. Based on the analysis, the main levers of management of integration processes are singled out, among them - inter-territorial, economic, organizational, technical-technological, logistical, financial. It is established that due to the clear interaction of the proposed factors it is possible to establish a successful mechanism for managing integration processes in the agricultural sector - for greater

efficiency of integrated structures and the economy as a whole. The paper considers the issues of integration interaction of economic entities and institutional support for the development of integration in the agricultural sector. Regulatory regulation of integration processes is one of the priority areas of modern research. It is established that due to the combination of legislative theoretical and practical bases it is possible to establish an effective mechanism for managing integration processes in the agricultural sector. The dissertation substantiates the basic provisions of the concept of management of integration processes in the agricultural sector to ensure sustainable development. The main means, methods and techniques for harmonization of the provisions of the concept with the sections of basic regulations, provisions, concepts, strategies aimed at supporting and developing the agricultural sector of Ukraine are outlined. Reserves and potential of agricultural producers in the future are identified and named. The international experience of increasing trade potential due to the use of agro-industrial integration mechanisms is studied. Priority areas for strengthening European integration processes and agro-industrial integration within the country are substantiated. An approach to determining the place and role of increasing the level of competitiveness of the agro-industrial sector in the context of the development of integration processes through the establishment of a mechanism of stable and effective interaction is proposed. It is determined that the development of integration processes in the agricultural sector of Ukraine's economy will contribute to the formation of its competitive structure and, accordingly, increase the level of competitiveness of the industry. The normative-legislative basis for stimulating organizational and legal transformations of economic entities of the agricultural sector has been established. An approach to the formation of mechanisms for managing integration processes in the agricultural sector on the example of agricultural cooperation, as one of the most common forms of horizontal integration. The basic theoretical provisions on normative-legal and institutional support of the activity of integrated agro-industrial structures for greater efficiency of their functioning and establishment of a single legal mechanism for the management of integration processes in the agricultural sector are studied and highlighted.

Implementation of the mechanism for managing integration processes in the agricultural sector involves the formation of requirements for integration of agribusiness entities, based on the presence of functional links between factors of the production process and economic results, as well as coordinated achievement of common goals of stakeholder integration. in the agricultural sector, in addition to consumers, owners, employees and partners of agribusiness entities, it includes the state (from the standpoint of food security) and the population (those who own land resources). The developed comprehensive approach to substantiation of the criterion of expediency of integration of agribusiness entities allows to provide a generalized assessment of integration taking into account the resources involved and their use, achieving the set goals and obtaining certain results.

Key words: agrarian sector of economy, agrarian business, integration relations, integration processes, product competitiveness, management mechanism, management strategy.